

'Zeemans-woordenboek'

Thade Pan

bron

Thade Pan, *'Zeemans-woordenboek'*. Gebroeders Binger, Amsterdam 1856

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/pan_022zeem01_01/colofon.php

© 2012 dbnl

Verantwoording van de digitale uitgave van het zeemanswoordenboek van Wigardus à Winschooten (1681), de bewerking door Jacob van Lennep (1856) en de aanvullingen van T. Pan (1857)

Hans Beelen en Nicoline van der Sijs

Bron

De uitgave betreft de digitale versie van de volgende werken:

* W. à Winschooten, *Seeman: Behelsende Een grondige uitlegging van de Neederlandse Konst, en Spreekwoorden, voor soo veel die uit de Seevaart sijn ontleend, en bij de beste Schrijvers deeser eeuw gevonden werden*, Leiden 1681. Als legger is gebruik gemaakt van het exemplaar dat berust in de bibliotheek van het Instituut voor Nederlandse Lexicologie (INL) te Leiden. Bij leesproblemen en beschadigingen van het INL-exemplaar is het exemplaar van de *Seeman* geraadpleegd dat berust in de Universiteitsbibliotheek Gent onder de signatuur BIB.ACC.000691 (fotoscans hiervan zijn gepubliceerd op internet:

<http://search.ugent.be/meercat/x/bkt01?q=900000060566>). In enkele gevallen is tevens gebruik gemaakt van een derde exemplaar in particulier bezit. Verschil in zetsel tussen deze exemplaren door correctie op de pers is hierbij niet vastgesteld.

* Jacob van Lennep, *Zeemans-woordeboek, behelzende een verklaring der woorden, by de scheepvaart en den handel in gebruik en een opgave der algemeene wetsbepalingen, daartoe betrekkelijk, en der spreekwijzen, daaraan ontleend*, Amsterdam 1856. Er is gebruik gemaakt van een exemplaar in particulier bezit. Het betreft een vermeerderde en herziene uitgave van het woordenboek van Winschooten; op de rug wordt het boek dan ook betiteld als “de vermeerderde Winschoten”.

* T. Pan, Bespreking van Van Lenneps *Zeemans-woordeboek*, in *De Recensent, Letterkundig Maandschrift* (1857), pp. 330-359, 391-433. Er is gebruik gemaakt van een exemplaar in particulier bezit.

Medewerkers aan de digitale uitgave

De woordenboeken zijn gedigitaliseerd door vrijwilligers die behoren tot het Vrijwilligersnetwerk Nederlandse Taal. Dit netwerk is ontstaan nadat een groot aantal vrijwilligers zich had aangemeld als reactie op een oproep in de media in juni 2007, waarin Nicoline van der Sijs hulp vroeg bij het digitaliseren van de Statenvertaling 1637. Sindsdien zijn een tiental oude Bijbels, twee Friese bijbelvertalingen, zes oude psalmvertalingen en diverse taalkundige werken getranscribeerd. Alle teksten zijn gepubliceerd op de website van DBNL en gedeponereerd bij Data Archiving and Networked Services DANS, een onderdeel van de KNAW. De Bijbels zijn voorts gepubliceerd op de website van het Nederlands Bijbelgenootschap (NBG).

Aan het overtikken en tot tweemaal toe corrigeren van de zeemanswoordenboeken hebben onderstaande personen een bijdrage geleverd.

Coördinatie:

drs. Hans Beelen, Oldenburg (D)
dr. Nicoline van der Sijs, Leiden (NL)

Medewerkers:

drs. M.P. Angenent MPA, Utrecht (NL)
drs. Sybe Bakker, Groningen (NL) (corrector)
dr. Ingrid Biesheuvel, Rijswijk (corrector)
drs.ing. DickJan Braggaar, Assen (NL)
drs. Frans van den Brink, Zeist (NL)
drs. Rineke Crama, Allingawier (NL)
Willem H.D. Delhaas, Assen (NL)
ir. J.F. (Jan) Entrop, Tiel (NL)
drs. A.J. (Bram) Ettema, Wassenaar (NL) (corrector)
Jan Fraanje, Krimpen aan den IJssel (NL)
drs. Annalies van Haaften, Maastricht (NL)
M.N. den Harder, Soest (NL)
dr. A.J.E. (Ton) Harmsen, Rotterdam (NL)
Ruud Hendrickx, Brussel (B) (corrector)
Gabe G. Hoekema, Haren (NL)
drs. Marien Jacobs, Leiden (NL)
drs. Mieke de Jong, Elst (NL)
drs. Immie van Kalken, Amsterdam (NL)
dr. J.J. (Jantien) Kettenes-van den Bosch, Putten (NL) (tevens corrector)
René Kurpershoek, Amsterdam (NL)
Tineke van der Laan, Rome (I)
Marja van der Linden-Taal, Heinkenszand (NL) (corrector)
drs. J. (Jenny) Mateboer, Utrecht (NL)
Brenda Mudde, Amsterdam (NL)
Huib Neven, Krimpen aan den IJssel (NL)
Ans van Nifterick Post, Rijswijk (NL)
Gerard Oevering, Dordrecht (NL)
drs. M.S.L. Plokker, Driebergen (NL)
Henk van de Rest, Alphen N.B. (NL)
Willem Rijneke, Tiel (NL)
dr. Willem Rump, Nieuwegein (NL)
drs. Carri Sijssens, Maarn (NL) (tevens corrector)
Ton van der Steenhoven MA, Ouderkerk aan den IJssel (NL)
dr. Pieter van Thiel, Bennebroek (NL)
drs. Ingrid Vedder, Bunnik (NL)
Louis Vermeulen, Rotterdam (NL)
drs. J.M.A. (Koos) van der Werff, Rotterdam (NL)
drs. Conny Wesdijk, Breda (NL)
drs. Frans Wetzels, Breda (NL)
Jan Dirk Wiegman, Alphen aan den Rijn (NL)

Tineke Wiltink-Raak en Herman Wiltink, Krimpen aan den IJssel (NL) (tevens correctoren)

Achtergrondinformatie over het digitaliseren van de zeemanswoordenboeken

In november 2011 is bij uitgeverij Walburg Pers te Zutphen *Seeman. Maritiem woordenboek van Wigardus à Winschooten* verschenen, hertaald en ingeleid door Hans Beelen, Ingrid Biesheuvel en Nicoline van der Sijs. Het boek bevat een hertaling in modern Nederlands van de *Seeman*, een uitvoerige inleiding over leven en werk van Wigardus à Winschooten, toelichtingen bij de tekst, registers en talrijke illustraties. Hieraan was toegevoegd een cd-rom met diplomatische transcripties en afbeeldingen van de zeemanswoordenboeken en -lijsten van Nicolaas Witsen (1690), Georgius van Zonhoven (1740), J.P. Sprenger van Eyk (1835-1836), Jacob van Lennep (1856) en T. Pan (1857). De diplomatische transcripties van Winschooten, Van Lennep en Pan zijn tevens op dbnl.org geplaatst; hier is ook de uitgave van Sprenger van Eyk te vinden. Verdere informatie is te vinden op www.seeman.nl.

Inhoudsopgave van Winschooten en Van Lennep

W. à Winschooten: *Seeman* (1681):

- Opdragt Aan den Heer Mr. Johan Goes van Absmaade, Vroedschap, en Weesmeester der stad Leiden
- Aan den taalkundigen Leeser
- Op den Seeman Van den Heer Wigardus à Winschooten: Groot voortsetter van de Neederlandse Taalkunst
- Hollands Scheepskroon, Haar eerbiedig opgedraagen in haar Welbevaaren Seeman, Door den Hooggeleerden Heer Wigardus à Winschooten
- Op den Seeman, Door den Heer W. à Winschooten
- Op den selfden
- W. A. Winschootens Seeman

Jacob van Lennep, *Zeemans-woordeboek* (1856):

- Den Heer Aarnoud van Lennep [opdracht]
- Voorrede
- Verklaring der gebezigde verkortingen

Gevolgde werkwijze bij het digitaliseren

Diplomatische uitgave

De gedigitaliseerde versies zijn diplomatische weergaves van de tekst, dat wil zeggen dat ze het origineel zo exact mogelijk volgen. Druk- of zetfouten zijn niet gecorrigeerd; inconsequente spellingen zijn overgenomen. Het hoofdlettergebruik en de interpunctie van het origineel zijn in principe overgenomen, waarbij kleinkapitaal is overgenomen als kapitaal (behalve bij auteursnamen in Van Lennep, die in kleine letters met beginkapitaal zijn gezet).

Ook cursieve en niet-cursieve letters zijn conform het origineel overgenomen. Alleen bij de opdracht en enkele lofdichten in Winschooten, die in het origineel in hun geheel cursief staan, is met het oog op het leesgemak gekozen voor een omgekeerde weergave: cursief is hier verwerkt als niet-cursief, en andersom. Met het oog op de leesbaarheid is ook het gebruik van cursief en niet-cursief in de leestekens rechtgetrokken: in cursief gezette voorbeeldzinnen die eindigen op een niet-cursief vraagteken of uitroepteken, is dit leesteken conform het moderne gebruik door ons altijd cursief verwerkt.

Verder is de vormgeving van de uitgaven enigszins genormaliseerd, met name de typografie van de trefwoorden en verwijswaarden; zie verder hieronder. Het inspringen of uitspringen van trefwoorden is stelselmatig genegeerd; evenmin zijn de verschillende genummerde betekenissen van een trefwoord in Van Lennep dieper ingesprongen, zoals in het origineel. Aanhalingstekens, waarvoor in de originele teksten verschillende conventies zijn gebruikt, zijn in de digitale uitgaven genormaliseerd tot de thans gebruikelijke aanhalingstekens “..”.

Typografie: pagina's, regels en spaties

De typografische vormgeving van de oorspronkelijke teksten is in de digitale uitgave losgelaten. Custodes onder aan de pagina's of kopregels zijn niet overgenomen, net zomin als katernnummers voor de drukker en binder. Tussen vierkante haken is aangegeven waar een nieuwe pagina in het origineel begint. Enkele paginanummers zijn gereconstrueerd: ze komen niet voor in het origineel maar zijn in de digitale editie afgeleid van voorafgaande of volgende nummers; dergelijke paginanummers worden voorafgegaan door een asterisk.

De regeleinden komen in de digitale uitgaven niet overeen met die in de oorspronkelijke tekst. Woorden die in de druk aan het einde van de regel met een streepje worden afgebroken, zijn door ons aaneengeschreven.

Het spatiegebruik rond leestekens is in de digitale versie genormaliseerd omdat het gaat om een betekenisloos typografisch verschil. In concreto betekent dit dat er na (en niet vóór) leestekens consequent een spatie is gezet, ongeacht wat er in het origineel staat. In een aantal gevallen is niet altijd eenduidig uit te maken of er sprake is van een hele, halve of geen spatie in het origineel. Bij het digitaliseren van de tekst hebben wij in de gevallen dat het niet duidelijk is of er sprake is van een (kleine) spatie, veelal gekeken naar de context: staan de bewuste woorden elders meestal aaneengeschreven of juist niet? Daarbij is voor het afgekorte lidwoord *'t* altijd een spatie geplaatst, ook als die een enkele keer in het origineel vanwege ruimtegebrek ontbrak.

In Van Lennep is een groot aantal citaten opgenomen die in het origineel gecentreerd zijn gezet met daaronder rechtsgelijnd de naam van de auteur. Soms zijn bepaalde regels binnen de citaten extra ingesprongen, maar dat is in de digitale editie genegeerd.

Ligaturen en breviaturen

Ligaturen zijn in de digitale versie uitgeschreven. Zo is de ligatuur Æ in *Æneis* overgenomen als *Ae* (*Aeneis*). Het ampersand-teken &, oorspronkelijk een versmelting van de letters *e* en *t*, is conform het origineel overgenomen.

Alleen in de *Seeman* wordt - en dan nog zeer sporadisch - gebruik gemaakt van breviaturen. Kennelijk was dit een typografische noodgreep als er op de regel ruimtegebrek heerste dat niet op een andere wijze kon worden verholpen. Het gaat in alle gevallen om een *e* met een tilde, die door ons als een cursieve *n* is opgelost, bijvoorbeeld moeten.

Trefwoorden, subtrefwoorden en verwijswaarden

Op basis van de transcripties is een geïntegreerde database vervaardigd waarin op trefwoord kan worden gezocht binnen alle teksten tegelijk, te vinden op www.seeman.nl. Met het oog hierop is voor de trefwoorden, subtrefwoorden en verwijswaarden gekozen voor een vormgeving die iets afwijkt van het origineel. De trefwoorden van Winschooten zijn in de druk in de regel kleinkapitaal gezet. Ieder trefwoord begint met een hoofdletter en begint na inspringen op een nieuwe regel. In de transcriptie zijn deze trefwoorden vet en in kleine letters weergegeven, en is er niet ingesprongen.

Vaak begint Winschooten afleidingen of samenstellingen van een trefwoord op een nieuwe, ongesprongen regel, bijvoorbeeld bij het lemma *aal* het woord *Aalschaar*. Deze subtrefwoorden staan in de druk cursief, maar zijn door ons vetcursief gemaakt en eveneens op een nieuwe regel gezet (waarbij het inspringen is verwaarloosd). Afwijkend van het origineel zijn ook deze woorden zonder hoofdletter geschreven, dus: *aalschaar*. Dergelijke subtrefwoorden (die in de druk cursief aan het begin van een nieuwe alinea staan) kunnen ook uit meerdere woorden bestaan. Deze zijn door ons in hun geheel vetcursief gemaakt. Voorbeelden van zulke meerwoordige ingangen: *aanleggen tegen iemand; agter af woonen; ballast schieten; beneepen sijn; beseild sijn; beset sijn, oover boord springen, bot vangen*. Ook subtrefwoorden die met een spatie zijn gespeld, zijn door ons in hun geheel vetcursief gemaakt. Voorbeelden: *agter uit; naa aapen; beeting knie; beeting stut, bramseils blocs*. Als het tweede gedeelte van zo'n subtrefwoord met een spatie erin ook met een hoofdletter begint (*Admiraals Vlag*), is dat door ons eveneens klein geschreven: *admiraals vlag*.

De regel dat subtrefwoorden vetcursief worden weergegeven, geldt alleen voor subtrefwoorden aan het begin van de alinea. Het uitgangspunt was hierbij de typografie van het origineel. Subtrefwoorden die door ruimtegebrek midden in de alinea van het hoofdtrefwoord staan, en daardoor slecht als zodanig herkenbaar zijn, zijn conform het origineel overgenomen.

Op de regel dat subtrefwoorden door ons vetcursief worden gemaakt, is één uitzondering gemaakt: als een subtrefwoord een uitdrukking is, d.w.z. niet een samenstelling of een afleiding maar een zegswijze, veelal in de vorm van een werkwoord met bepalingen, wordt het niet vetcursief gemaakt, maar conform de druk gecursiveerd. Ook wordt dan het hoofdlettergebruik conform de druk

overgenomen. Voorbeelden van zulke uitdrukkingen (bij het lemma *anker*): *Het anker agter de kat setten; Op een anker te land koomen.*

Verwijzingen naar andere trefwoorden worden in de druk veelal voorafgegaan door het woordje *sie* en zijn in de regel cursief gezet. In de digitale uitgave zijn dergelijke verwijswaarden gecursiveerd en onderstreept. Af en toe gebruikt Winschooten een andere formulering om naar een ander lemma te verwijzen. Een voorbeeld is de volgende vooruitwijzing in het lemma *aanhaalen*: “sult gij vinden in het woord *haalen*.” Ook in deze gevallen is in de transcriptie het evidente verwijswaard gecursiveerd én onderstreept. Een enkele keer is in de druk het verwijswaard na *sie* niet gecursiveerd, bv. in het lemma *aanhouden*: “*sie, houden*.” Het niet-cursiveren is hier een zetfout. Ook hier is het verwijswaard, afwijkend van de druk, door ons gecursiveerd en onderstreept: “*sie, houden*.” Enkele andere foutjes in de markering van trefwoorden in de druk zijn ten behoeve van de geïntegreerde database stilzwijgend rechtgetrokken.

In Van Lennep en Pan staan de trefwoorden in het origineel kleinkapitaal met beginhoofdletter. In de transcriptie zijn de trefwoorden vet gezet en in kleine letters. Verwijswaarden zijn cursief gezet met beginkapitaal. In de transcriptie zijn dergelijke verwijswaarden cursief onderstreept en zonder hoofdletter genoteerd. Daarbij hebben wij altijd nagekeken of de woorden waarnaar wordt verwezen daadwerkelijk als trefwoord in het boek voorkomen; alleen als dat het geval is, is het woord onderstreept.

Van Lennep en Pan gebruiken een breed liggend streepje in de artikelen om het woord in kwestie af te korten; het woord zelf wordt aangeduid door de beginletter (als hoofdletter), gevolgd door de streep. Onder **haven** bijvoorbeeld *ZeeH—, RivierH—, KrijgsH—, OorlogsH—, KoopvaardyH—*. In de digitale uitgave zijn de verkorte trefwoorden met het oog op de leesbaarheid en de opzoekbaarheid altijd uitgeschreven, zonder hoofdletter (behalve aan het begin van een zin): *zeehaven, rivierhaven, krijgshaven, oorlogshaven, koopvaardyhaven*. De zin op p. XII in het origineel die het gebruik van de vervangingsstreep uitlegt, is in de digitale editie geschrapt.

Een enkele maal hebben we in de digitale uitgave van Van Lennep bij het oplossen van de brede liggende streepjes gekozen voor wat evident bedoeld is, in plaats van het woord mechanisch in te voegen: zo staat er bij **kaal**: *K—le ra* en *K—le boeg*. Er zou dus *kaalle ra* en *kaalle boeg* moeten staan, maar in de transcriptie hebben wij voor het evident bedoelde *kale ra, kale boeg* gekozen.

Zetfouten

In deze diplomatische editie is afgezien van normalisering van de spelling of verbetering van de tekst. Een consequentie hiervan is dat ook evidente zetfouten niet zijn gecorrigeerd. Markante voorbeelden van in de editie niet verbeterde zetfouten in Winschooten zijn: p. 3, *blijben*, sc. *blijven*; p. 5: *maaaken*, sc. *maaken*; p. 10: *gemaande*, sc. *genaamde*; *Babstoof*, sc. *Badstoof*; p. 91: *Seeljagt*, sc. *Speeljagt*; p. 100: *Spanajards*, sc. *Spanjaards*; p. 145: *riork*, sc. *riool*; p. 189: *paxinim*, sc. *pax enim*; p. 322: *pis vis*, sc. *piscis*. In de *Seeman* komen in enkele Griekse woorden soms merkwaardige zetfouten voor, wellicht beheerste de zetter deze taal niet en heeft de auteur de proef hierop niet gecontroleerd, vgl. de lemma's *astrolabium, mast, porren, rukwind* en *seelui*. Dat de tekst destijds niet heel grondig is gecorrigeerd, blijkt niet alleen uit de zetfouten, maar ook uit een aantal ontbrekende nummers van pagina's,

boeken of verzen bij literatuurverwijzingen, zie p. 67 (*getij*), 68 (*geus*), 86 (*holteropa*), 104 (*kenteren*), 124 (*krab*), 129 (*kruid*), 188 (*pijp*), 219 (*sand*), 223 (*schans*), 229 (*schiemán*), 344 (*vuur*), 355 (*weeven*), 359 (*west*) en 367 (*wurm*). Zie in dit verband ook de foutieve kopteksten (in de editie niet verwerkt) op p. 43, 53, 57, 167, 181 en 203.

Omgekeerde letters zijn overgenomen zoals zij er staan, zodat een enkele keer een *u* optreedt i.p.v. een *n*, en andersom. Voorbeelden bij Winschooten 1681: p. 23: *benrs* i.p.v. *beurs*; p. 261: *pronkeu* i.p.v. *pronken*; p. 263: *beteekend* i.p.v. *beteekend*. In gereede twijfelgevallen is de voorkeur gegeven aan de meest voor de hand liggende lezing.

Omgekeerd gezette letters die geen andere interpretatie toelaten, hebben wij daarentegen als de evident bedoelde letter overgenomen. Voorbeelden in de *Seeman*: p. 33, *booven haalen*, derde regel, de *v* in *booven*; p. 122, *kost*, achtste regel, de *e* in *kosten*; p. 180: *opsetten*, negende regel, de tweede *e* van *opsetten*; p. 208, *rijden*, zesde regel, de *k* van *komt*; p. 283, *spui*, vierde regel, de tweede *m* van *stemming*.

Een eventuele zetfout in Van Lennep is het trefwoord *tuits*; volgens het *Woordenboek der Nederlandsche taal* gaat het hier om een spookwoord - een woord dat nooit is gebruikt, wellicht is het een zetfout voor *tuitouw*? Het interessante is dat dit woord bewijst hoezeer de lexicografen van elkaar overschreven: het trefwoord *tuits* duikt namelijk na 1856 op in verschillende woordenboeken (Kramers, Calisch, Bal, Kuipers), tot en met de Grote Van Dale 1950.

Verder zijn er soms in de tekst van Van Lennep zetfouten gemaakt in de verwijswaarden; zo wordt onder *bosbank* en *potdek* verwezen naar *schanddek*, dat echter is opgenomen in de vorm *schandek*. Bij *koinen* staat: zie *Kortjens*; *Kortjens* is een zetfout voor *Kontjens*. Dergelijke fouten hebben wij niet gecorrigeerd.

Bijlage: editorische ingrepen

Winschooten 1681

- * p. 9, *arbeiden*: loos afbreekstreepje achter *dan* verwerkt als komma.
- * p. 13, *bakboord*: custode *woor* in transcriptie verwerkt, op p. 14 ontbreekt deze lettergreep in het zetsel.
- * p. 16, *barghouten*, *barrighouten*, *barrikhouten*: gemeenschappelijke verwijzing naar *berghouten* na accolade om technische redenen bij ieder trefwoord geplaatst, accolade niet weergegeven.
- * p. 38, *broek*, *broekings*: gemeenschappelijke omschrijving na accolade om technische redenen bij beide trefwoorden geplaatst, accolade niet weergegeven.
- * p. 61, *gaarboord*: loze punt in *van.de* verwerkt als spatie.
- * p. 229, *schiemán*: hoge punt na *cap* verwerkt als reguliere punt.
- * p. 231, *schijvalk*: in de druk staat *schijval* (*k*, om technische redenen trefwoord zonder zetfout verwerkt).
- * p. 266, *snees*: in transcriptie van Hebreeuwse woorden subscripte tekens niet verwerkt.
- * p. 313, *top*: dubbele komma na trefwoord verwerkt als enkele komma.
- * p. 318, *trek*: loos afbreekstreepje na *volgd* verwerkt als punt.

Van Lennep 1856

* p. XII: geschrap (want in de digitale uitgave uitgewerkt, zie commentaar boven): “Voorts zijn de verklaarde woorden, wanneer zy in het artikel, dat hen betreft, nogmaals voorkomen, aangeduid door de aanvangletter en een streep. Zoo beduidt op AAK, A- *Aak*, A-EN *Aken*. Zoo op BLOK - B-s, *Bloks*, enz.”

* 26, *bestek*: verbeterd B geïnterpreteerd als *verbeterd B—* en uitgewerkt als *verbeterd bestek*.

* p. 91, *jagen*: *J—hout*, *J—poorten*, niet uitgewerkt als *jagenhout*, *jagenpoorten* maar als het bedoelde *jaaghout*, *jaagpoorten*.

* p. 93, *kaal*: *K—le ra* en *K—le boeg*, niet uitgewerkt als *kaalle ra* en *kaalle boeg* maar als het bedoelde *kale ra*, *kale boeg*.

* p. 97, *kant zetten*: *De zeilen K—Z* is geïnterpreteerd als *De zeilen kantzetten* (in het origineel had moeten staan *K—Z—*).

* p. 170, *prop*: — *van kabelgarens*, geïnterpreteerd als *P— van kabelgarens* en uitgewerkt als *prop van kabelgarens*.

* p. 177, *roeien*: (van beide zijden *R—en*), na *R—* staat ten onrechte *en*, geïnterpreteerd als het bedoelde *roeien*.

Zeemans-Woordeboek, behelzende een verklaring der woorden, bij de scheepvaart en den handel in gebruik en een opgave der algemeene wetsbepalingen, daartoe betrekkelijk, en der spreekwijzen, daaraan ontleend. Een en ander voorzien met taalkundige opmerkingen en aanhalingen uit onderscheidene schrijvers: te samen gesteld door Mr. J. van Lennep. Amsterdam, Gebroeders Binger. 1856.
[verschenen in: *De Recensent, Letterkundig Maandschrift* 1857, pp. 330 t/m 359 en 391 t/m 433]

Met dit werk heeft de begaafde zanger der Legendes, de kweeker der doorbloeiende Roos van Dekama en zoo vele andere boeiende verhalen, een nieuwe parel aan zijne letterkroon gehecht. Ditmaal betreedt hij het gebied der taal, waarop hij evenzeer thuis is, als op dat der dichtkunst. Hij schenkt ons een zeemans-woordenboek, waaraan, zoo al niet voor zeelieden, althans voor het schrijvend en lezend Publiek groote behoefte bestond. Wij onthouden ons van eene beschouwing van hetgeen vroeger in deze is gedaan, en van de vermelding der vroegere gebrekkige of onvolledige proeven. Liever deelen wij mede, wat de Schrijver in zijne voorrede over de aanleiding tot en de bewerking van zijn boek, op zijne gewone eenvoudige en naieve wijze, heeft gezegd. Zijn zucht voor de zeevaart bragt hem reeds vroeg met Winschoten's *Seeman* in kennis, en de gebreken van dit verouderde werk gaven hem aanleiding tot eene verbeterde uitgave, welke tevens kon strekken "tot eene betere handleiding voor hen, die den oorsprong en beteekenis der spreekwijzen aan het zeewezen ontleend, willen leeren kennen." Het werk bleef, na de voltooiing, nog drie jaren ter drukkerij, en treedt nu, in een net kleed gedost, eindelijk te voorschijn. Gaarne hadden wij de letter wat grooter gezien, al ware het boek iets dikker geworden. De kleine letter komt meer en meer in zwang, en de uitgevers schijnen zich het meerendeel der lezers als gebrild voor te stellen.

Te regt merkt de Schrijver aan, dat een woordenboek wel nimmer volledig kan zijn, maar dat de bedenking van niets meer dan een gebrekkig werk te leveren,

geenszins mag afschrikken, en waar de volkomenheid onbereikbaar is, men zich met het mogelijke moet te vrede houden. Niemand, die redelijk denkt, zal dit betwisten, maar veeleer den Schrijver danken, dat hij de hand aan den ploeg sloeg. Veeleer zegt de Schrijver, dat zijn arbeid ook ten minste het nut kan hebben, om zeelieden en taalkundigen aanleiding tot opmerkingen, aanvulling en verbetering te geven.

De Hoogleeraar de Vries heeft in het verslag over het Algemeen Nederlandsch Woordenboek, in Augustus 1856 op het Congres te Antwerpen gedaan, den Schrijver de verdiende hulde toegebracht, en vermeld, dat ook andere mannen, in het zeezezen en in den scheepsbouw ervaren, tot hetzelfde doel werkzaam zijn.

De Schrijver betuigt eindelijk, niet alleen op zijn eigen kompas te varen, maar zijn handschrift, even als later de drukproeven, aan het oordeel van meer dan een zaakkundige te hebben onderworpen. Het werk draagt hiervan overal de blijken, en zonder deze medehulp, ware ook de onderneming voor een letterkundige onuitvoerlijk. Bij elken oogst echter blijven er verstrooide airen op den akker liggen, en steeds is er gelegenheid tot eene nalezing, vooral in een woordenboek, waar, zoo als de Schrijver reeds opmerkte, de volledigheid onbereikbaar is. Wij hebben ons thans aan de nederige taak eener zoodanige nalezing gewaagd, en zijn overtuigd, hiervoor dank en goedkeuring van den Schrijver in te oogsten. Onze kleine schoof worde mede in de groote taalschuur van den Hoogleeraar de Vries en zijne medewerkers met welgevallen opgelegd.

Door ettelijke jaren op de groote zeeën te zwerven, zijn wij met schip, tuig en zeevaart bekend, maar aan letterkunde vreemd, althans onbevoegd, om het werk in dit opzigt te beoordeelen, en roeren alzoo dit gedeelte niet met den vingertop aan, maar buigen ons eerbiedig voor een der vorsten onzer letterkunde. Waar wij dwaalden, zal de teregtwijzing van bevaren zeelieden,

in het belang der zaak, ons zeer welkom zijn. Aan boord op den Oceaan en onder de heete zon der keerkringen vallen letteroefeningen moeilijk. Wij roepen dus voor taal en vorm de toegevenheid van de lezers in, op grond der oude spreuk: *les marins écrivent mal, mais avec assez de candeur*. Opzettelijk onthielden wij ons mede van de aanvulling van een overgroot aantal woorden, die in dit boek eene plaats hadden moeten vinden, en hopen dit nader te doen, want de zaak gaat ons ter harte. Eindelijk gelieve men onze beoordeeling te beschouwen uit het standpunt eens zeeofficiers, en daarom eenzijdig. De gebruiken en eigenaardigheden der koopvaardij zijn ons meer vreemd, en wij achten het zeer wenschelijk, dat ook een gezagvoerder onzer handelsvloot de moeite neme, om dit werk te beoordeelen.

aandraaien. “Spaanspil.” Lees: *Spaansch spil*, zie *spil*.

aanleggen. “Hoe legt het aan? (welken koers moeten wij houden?).” Lees: welken koers houden wij?

aanwenken. “magermans.” Aangezien er slechts één magerman kan vaststaan, zoo kan er ook nooit meer dan één worden bijgevierd. Dus enkelvoudig: *magerman*.

aanzetten. “Instampen, stampen, een stuk geschut laden.” Het aanzetten is een onderdeel dezer bewerking; een tempo der exercitie met ’t geschut, en beteekent: met den laadstok de lading (kardoes, kogel en prop) van het kanon aanstampen.

achterlijken. Voeg er bij, dat *achterlijken* alleen gevonden worden op langscheeps varende zeilen, zoo als op de bezaan, stagzeilen, enz.

achterruim. Dit is op oorlogschepen niet “De ruimte, die achter in het onderschip is.” Op deze is het allen een *victualijruim* achter den grooten mast,

achterschip. Hierdoor verstaat men: de geheele ruimte achter den grooten mast en niet “achter den bezaansmast.”

afblazen. Wordt ook nog gezegd van den stoom. Dat is: dezen geheel of gedeeltelijk laten vervliegen.

afgaand. Mede gebruikt van het verwisselen of aflossen der wacht, bij voorbeeld: *Afgaande* wacht klaarde de lucht op.

afloopen. “wordt wel gebezigd, als het scheepvolk zich oproerig toont.” Het is meer. “Een schip door de bemanning afgeloopen,” is: door het oproerige volk in bezit genomen. Ook roovers loopen een schip af.

afnemen. Men zegt ook: de zee neemt af of slecht af. Verder nog van stengen en ra's. Met zonsondergang plegen de oorlogschepen de bramra's af te nemen.

afschaken. Is minder juist omschreven. Afschaken van een looper is, als een end of touw, van boven af met de hand wordt overhaald, tot dat het op het dek nederkomt. Zoo zegt men, bij voorbeeld: een klaplooper afschaken.

afslaan. van zeilen. Is niet “strijken, wegnemen, bergen, het tegenovergestelde van ophijschen, bijzetten,” maar de zeilen geheel van de ra's of gaffels afnemen. Juist het tegenovergestelde van *aanslaan*.

afvallen. “Wordt van een schip gezegd, als het door tegenwind omzwenkt.” Niet juist omschreven. Een schip wordt gezegd van den wind af te vallen, als het voller zeilen houdt. Afvallen is het tegenovergestelde van *aan* of *oploeven*. Als een schip wendt, dan loeft het eerst tot op den wind, en valt dan af tot bij den wind. Deze zijn de beide onderdeelen van de wending bij den wind over.

afvieren. “Een touw laten schieten. Lus van een touwgeer afschrikken.” Onjuist. Ook is de “lus van een touwgeer” ons niet bekend. Afvieren is: langzaam door de handen laten loopen, of bij zwaar werk om een nagel, klamp, enz. *Schieten* of *laten vliegen* is plotseling losgooijen. Vergelijk *laten*.

afwerpen. Heeft ook de beteekenis van N°. 3 bij *afwijken*.

afwijken. 3° behoort hier niet, maar bij *afwerpen*.

afzeilen. Dit woord beteent ook: *stukzeilen*. Men kan masten, ra's en stengen afzeilen.

akerkloot. “een ronde schijf.” Is een schijf niet altijd rond?

alles tot een gevecht klaar maken. Volgens deze verklaring worden eenige kooijen afgenomen en “naar de brassen” gebragt. Dit zal wel *marsen* moeten zijn.

alles wel. “2°. Wel uitkijker voor!” Lees: wel *uitkijken* voor!

anker. “Het anker gaat door, laat los (het krast over den grond).” Lees: *krabt*.

“Het anker doen doordringen.” Lees: *doordrijven*, en beter nog *krabben*.

ankerarmen. “Weêrhaak.” Deze noemt men: *eene hand*.

ankerbrug. Achter de verklaring te voegen: *bij het kippen*.

ankerkip. Hier is beschreven de *kipstut*. “Ankerkip” is de kiptakel met schinkel en kiphak te zamen. Wanneer het anker onder den kraanbalk hangt (gekat is) moet het gekipt worden, en kommandeert men: *kip hoeken!*

ankerneuten. “Verdikking van de schacht, daar waar de stok doorheen gaat.” Ankerneuten vindt men alleen op ankers met een houten stok. Het zijn vierkante verhevenheden van ijzer, buiten op de schacht, waar de houten stok wordt aangebragt. Laatstgenoemde wordt voor deze ingelaten en alzoo belet rond te draaijen.

baksmeester. “Hij alleen mag zitten onder het schaften.” Alle schepelingen *moeten* zitten onder het schaften.

bakstag. Deze worden niet op “den boegspriet” gevonden; dáár heeten zij: *boegstagen*.

bakzeilhalen. “Waardoor het schip terug deinst.” Lees: *deinst*. *Terugdeinzen* klinkt den zeeman ondragelijk in de ooren. *Het schip deinst*, dat is, het loopt achteruit.

balie. Het volk eet ook uit balies, welke *schafibalies* heeten.

balk. “achterspiegel.” Is er ook een *voorspiegel*? Vergelijk *Spiegel*.

banken. “Wordt een schip gezegd te doen, wanneer het op een bank komt om te visschen.” Banken is ook: een schip met hoog water op een bank zetten, om het onder de lastlijn schoon te maken, te branden, te breeuwen, het koper na te zien, enz.

barkas. Hierbij kan nog vermeld worden de spreekwijze: *de barkas is ingezet*. Dat is: het passagieren houdt op. Zeilklaar zijn.

barring. Wordt ook spreekwoordelijk gebezigd, voor *boelachtig, niet ruim*. Wat ligt daar eene barring! Ook gebruikt voor kleederen en toebehooren van een schepeling. Zijne barring pakken. Hij is met zijne barring (met pak en zak) van boord gegaan.

begroeten. Eene begroeting “met scherp ter eere van Koningen,” is minstens zeer verouderd, althans geheel in onbruik. Zulk eene begroeting zou ook niet anders dan in volle zee kunnen plaats hebben, en aldaar pleegt men zeldzaam Koningen te ontmoeten.

Koopvaarders, die een oorlogschip in zee begroeten, salueeren met de vlag en strijken de bovenbramzeilen. Als een oorlogschip, ten anker liggende, een zeeofficier van hoogen rang begroet, dan gooit men de marszeilen of eenig ander zeil los, en doet het bepaalde aantal schoten.

bekaaier. “Bekaaier van den bezaan wordt de toppenant genoemd, die aan de bezaansra vast zit.” Verkeerd. *Bezaansra* is aan boord onbekend. Bekaaier vindt men op een bovenleizeil, en dient om dat te bergen.

beleggen. Hiervoor: “aanslaan, naaijen, sjourren,” deugt niet. Overigens is het goed omschreven.

2°. Beleggen wordt ook gezegd voor *bereiken*. Eene haven kunnen beleggen. Iets kunnen beleggen is: zoo veel bovenwinds van eene plaats of van een voorwerp

zijn, dat men het, zonder te wenden, kan bereiken.

3°. Zamenroepen. Scheeps- of krijgsraad beleggen.

beneden. *Benedenwinds*, wordt ook gezegd, als men aan lij van een schip of van land is.

bergen. “2°. een zeil op zijn ra met touwen vastbinden.” In plaats van *touwen* leze men *beslagbanden* of *beslagseisings*.

bergloon. Wordt ook uitbetaald voor betonnings voorwerpen, die los in zee drijven of, na gezonken te zijn, worden opgevischt. Een ieder mag zoodanige voorwerpen, los in zee drijvende, opvisschen en bergen. Wanneer echter tonnen of bakens in zee drijven, nog door eene ketting aan den steen of aan het anker verbonden, mag niemand die zonder vergunning aanraken. Zie koninklijk besluit 15 Maart 1820 (Staatsblad N°. 6), en de strafbepaling van de wet d°. 6 Maart 1818 (Staatsblad N°. 12).

beslag. Is ook de ijzeren band met haak om de blokken. Men noemt deze beslag of beslagen blokken. Is er touw (een strop) om, in plaats van ijzer, dan zijn het *gestropte blokken*.

beslagbindsel. “Bindsel, waarmede men zeilen beslaat.” Lees: *beslagband*, in plaats van beslagbindsel.

beslagseisings. “Gevlochten enden touw, tot vasthechting der zeilen aan de raas.” De zeilen worden aan de ra's gehecht door *kramgarens* en *nokbindsels* en vastgemaakt met *beslagseisings* of *beslagbanden*. Laatstgenoemden zijn seisings, veeltijds met zeildoek overtrokken.

bestek. “Bestek zetten.” Bij te voegen: de plaats op de kaart aanteekenen, waar het schip zich bevindt; dit moet ten minste iederen middag geschieden.

betakelen. Meer gebruikelijk is hiervoor het woord: *takelen*.

beun of **bun.** “Is de plaats in het schip waar de visch levendig gehouden wordt.” Moet dit niet zijn *levend*.

beurtman. Zie op *veerman* in deze Recensie.

bezeild. Dit zegt men ook van een goed zeilend en allezins goed manoeuvrerend schip.

binnenhaven. Wordt ook gebruikt in tegenoverstelling der *buitenhaven*. Beide vindt men dikwijls in dezelfde plaats of stad. Is er eene zeesluis, dan scheidt deze doorgaans de beide havens.

binnenkiel. Deze heet ook *kiellap*.

blikken. De bussen, waarin spijzen bewaard worden en zeer algemeen in gebruik zijn, worden aan boord gewoonlijk ook *blikken* genaamd.

blok. Bij de groote hoeveelheid opgenoemde blokken, verdienen de marseritalieblokken ook wel vermeld te worden. Deze hebben een bijzonderen vorm, waardoor de rifseising er niet onklaar in kunnen komen. Ook zijn in de verklaring al de blokken op eene bijzondere wijze door een geschiemand.

Regelmatiger ware het geweest, bij de beschrijving van hetgeen men door een blok verstaat, de hoofdsoorten op te geven, zoo als *beslagen* en *gestropte blokken*. De eerste te onderscheiden in *haak-* en *wartelblokken*, en de laatste in *haak-*, *staart-* en *naaiblokken*. Verder voor “straatblok” leze men: *staartblok*.

boei. “Spreekwoord: Hij heeft een kop als een boei (een hersenloozen kop).” Dit gebruikt men meer voor een dikken kop; men zegt dit wel van iemand, die zich zeer boos maakt, of te veel gedronken heeft, zoo dat men hem dit kan aanzien.

boelijn. Hierbij te voegen. *Bij de boelijn op* wordt veel gebezigd voor: bij den wind zeilen. Zoo zegt men: wij hebben eene lange reis gehad, want hebben alles bij de boelijn op moeten halen. Dit is hetzelfde als: wij hebben het altijd regt in den wind gehad. Verder spreekwoordelijk: “hij heeft het bij de boelijn opgehaald” (het heeft hem veel moeite gekost).

boelijnspruiten. “of leuvers.” Boelijnspruiten zijn niet de leuvers zelve, maar wel op deze vastgestoken. Wijders

zal de verklaring goed zijn, wanneer men in plaats van “het loeflijk” leest: *de staande lijken*.

bogen. Welligt goed, doch ons onbekend. Volgens de verklaring zijn “bogen” hetzelfde als de *wantklootjes*.

bokshoorn. “om het inspringen te beletten”. Lees: om te beletten, dat het stuk verder inspringt dan men wil.

borg. Hier bij te voegen: Is ook een ketting of toestel van touwwerk, waarin de onderra's of somtijds de gaffels aan de masten hangen.

bout. Onder meer andere soorten heeft men nog: Oogbouten, takbouten, klinkbouten, schroefbouten en spijlbouten.

brandrol. “Lijst van hen, die aan boord tegen brand moeten waken.” Lees: lijst, aanwijzende hetgeen ieder aan boord bij brand zal behooren te doen.

brasschenkels. “Enden touw, die aan den kop van den mast hangen, enz.” Lees: Enden touw aan de uiteinden of nokken der ra's, enz. Ook zegt men nooit *kop* van den mast, maar *top*. Het spil, de betingstijlen enz. hebben *koppen*.

breekwater. “en de sloepen dus veilig achter kunnen liggen.” Lees: *schepen* in plaats van sloepen.

broeking. “1° Een zwaar touw, dienende, om het terugloopen van een stuk geschut voor te komen.” Lees: dik touw, dienende om een stuk geschut, bij het afschieten, te beletten verder in te springen dan men noodig vindt.

buikgording. “Gording of touw op een derde van het lijk vastgemaakt en dit aan de ra verbindende.” Lees: Gording of touw op het onderlijk van een zeil gestoken en verder naar boven bij de marszeilen eerst nog door een blok op de ra varende en dienende, om het te gorden. Op eene reede varen de marsebuiksgordings niet door blokken op de ra's. Daarom moeten deze, alvorens naar zee te gaan, altijd verstoken worden.

bultzak. “Bed van kaf, door de zeevisschers gebruikt.” Deze is ook de algemeen gebruikelijke benaming der matrassen aan boord.

busschieter. “(Veroud). Iemand die met een Bus schiet. Voorheen aan boord dezelfde als de konstabelsmaat.” Alle dadelijk ondergeschikten of handlangers van den konstabel worden aan boord nog *busschieters* genaamd. Op een oorlogschip zijn altijd één of meer busschieters bakken. Konstabelsmaat is een onderofficier en baksmeester van zulk een bak.

bijdraaien. “Onder den wind draaien, met een marszeil vol en een tegen, ten einde het schip langzaam te doen voortgaan.” Lees: ten einde een schip te doen stil liggen.

cirkel. “Kring, koers, omtrek, door een kromme lijn beschreven, wier punten alle even verre van het middelpunt verwijderd zijn.” Lees: kring, koers, of kromme lijn, liggende in een plat vlak, in zich zelve wederkeerende, en wier punten alle even verre van het middelpunt verwijderd zijn.

cingelgrond. “Bodem, of grond van de zee, die noch zand noch slijk bevat, enz.” *Cingels* zijn kleine steentjes; eene soort van grond.

dag. “1°. Tijdverloop tusschen zons op- en ondergang. Het heeft den ganschen dag geregend: eerst met het opkomen der maan is de lucht opgeklaard.” Deze beide uitdrukkingen met elkander in verband gebracht, geven eenigzins het denkbeeld aan, als zou de maan steeds bij het einde van den dag opkomen.

dek. “De helft van het koebrugdek wordt Halfdek geheeten.” Lees: het gedeelte van het bovendeck, achter den grooten mast, wordt *Halfdek* geheeten.

dekstoppers. “Stoppers, die op verschillende punten van het dek aan ringen zijn vast gemaakt, en zich alzoo voor de hand bevinden.” *Voor de hand stoppers* staan vóór en *achter de hand stoppers* achter de beting op het dek. *Dekstoppers* zijn stoppers op de zwaartouwen achter de beting, terwijl *betingstoppers* voor deze staan. Dus zijn *dekstoppers* dezelfde met *achter de hand stoppers*. Zie verder *stopper*.

derdehand. “Eigenaardige benaming van een takel, of liever van een verbinding van touwen, loopende door katrollen en geëigend tot het oplichten van zware lichamen.” *Derdehand* is eene ligte talie. Zie bij *talie*.

deutels. Zoo noemt men ook de pennetjes, waarmede planken op hare kanten verbonden worden. Bij voorbeeld, de bodems van vaatwerk.

droogdok. “of dok van aanbouw. – Soort van werf, waar de schepen in gebouwd, hersteld en vlot gemaakt kunnen worden.” Deze verklaring is hoogst oppervlakkig en geheel ongeschikt, om iemand, die niet weet wat een droogdok is, daarvan zelfs een flauw denkbeeld te geven. Lees:

1°. gemetseld droogdok. Gemetselde kuil bij zeehavens of rivieren, daar een schip kan invaren, waarna de toegang afgesloten en de inwendige ruimte door een stoomtuig wordt leeg gepompt. Het op droog gevallen schip kan dan zeer gemakkelijk de noodige herstelling ondergaan. Ook worden deze dokken wel tot aanbouw gebezigd. Om het schip er uit te halen, laat men het water weder inloopen, en neemt de afsluiting weg.

2°. Drijvend droogdok. Houten of ijzeren bak, welke men op eene bepaalde diepte kan doen zinken, er een schip in laten varen, daarna den toegang voor het water afsluiten en het ledig pompen. Overigens is de bewerking even eens als bij een vast dok.

druif. “2°. Het bolvormige gedeelte, waar een kanon aan den kant van den stortbodem uitloopt.” Lees: *stootbodem* in plaats van “stortbodem.” Beter als volgt: De *druif* is een knop, door den *hals der druif* aan den *stootbodem* van een kanon verbonden. Bij N°. 3 te voegen: Deze wordt thans een kartets met groote kogels genoemd.

druipen. Is ook nog: *neerhangen* of met een bogt naar beneden wijzen. Het jaaghout *druipt*.

duimelingen. Zijn ook zeemlederen vingertoppen, door den kommandeur van een stuk geschut aan den

duim der linkerhand gebonden, om bij het laden het zundgat dicht te houden.

duivelstoejager. “kettingbek.” Lees: *kettingbak*.

eerste officier aan boord. Dit is goed omschreven, wanneer men het slot weglaat, luidende: “Op een linieschip volgt de eerste officier op den kapitein-luitenant.”

ezelshoofd. “Aan het vooreinde een gat (hommer) hebbende.” Het woord “hommer” te schrappen.

fitten. Is ook de gedaante der kiel van een schip onderzoeken, alvorens het in een droogdok gaat. Dit geschiedt, om daarnaar den stand der stapelblokken te bepalen, en alzoo eene doorbuiging van het schip te voorkomen.

fok. Er wordt hier gezegd, dat de fok dient “tot versterking der achterzeilen.” Dit is onbegrijpelijk en onjuist.

fokkeboelijn, fokkebras, enz. “Boelijn, Bras, enz. aan den fokkemast.” Lees: aan de fok en aan de fokkera.

gaarboord. Deze heet ook: de *zandstrook*. Zie ald.

geitouw. “Algemeene naam voor elk touw, dat tot het inkorten of gorden der zeilen gebezigd wordt.” Lees: Naam der touwen, welke dienen, om, bij het geijen der zeilen, de schoothoorns onder de ra of tegen de gaffel te halen.

geraamte. In plaats van “hoofdbalken” liever te schrijven: *inhouten* of *spanten*.

gesmoord. “Wordt een schip genoemd, wanneer het, door eene zware zee zeilende, niet die snelheid kan aanwenden, welke het verkrijgen zou, wanneer de zee effen was.” Een gesmoord schip is een bodem door de zee overstelpt of bedolven en gezonken.

gespekt. “Spekwatten,” lees: *spekmatten*. De gegeven verklaring is wel goed, doch die matten zijn evenzeer van touwwerk als van zeildoek.

gorden. “Ophalen van het middelste der marszeils en fok.” Dit is geheel verkeerd. Behalve stagzeilen,

leizeilen en ligte razeilen, worden alle zeilen, bij het bergen, gegord. Lees: *gorden* is het voorhalen der gordings op de zeilen. Zie *gording*.

gording. “Opkorting, te weten, van een zeil. In den grond één woord met *gorden*.” Lees: *Gordings* zijn touwen, aan den voorkant der onder- en der marszeilen, op de lijken gestoken en door blokken naar boven varende. Zij dienen, met de gijttouwen (die aan den achterkant zijn), om de zeilen te bergen. Zoo zijn er *buik-*, *demp-* en *nokgordings*. Gaffelzeilen hebben doorgaans *nokgordings*.

grietjensra. “of Grietjenssteng, steng, waar het grietjen aan is vastgemaakt.” Lees: *Grietjensra*, is de ra, waaraan het grietjen vaart. Deze is geheel iets anders dan de *grietjenssteng*. Zie *grietjen* en ook *grietjenssteng*.

grietjenssteng. “Zie grietjensra.” Lees: *Grietjenssteng* is de bramsteng van het kruistuig. Zie *steng*.

hals. “Slagzeilen.” Lees: stagzeilen.

hanepoot. “staande lijnen van de marszeils.” Lees: staande lijken, enz. Verder nog “bezaansgestel.” Lees: *bezaansgaffel*.

hanger. Is ook een touw met een kous er in gesplitst en wordt, vóór en even als het want, over de masten en stengen gelegd.

haring. Hierbij nog te vermelden *ijle haring* (het tegenovergestelde van *volle haring*) en *maatjes haring*. Laatstgenoemde soort is de beste en vetste, doch niet duurzaam. Deze heeft geen hom of kuit, maar daarentegen reuzel, welke bij geene der andere wordt gevonden. Wat eigenlijk *maatjes haring* is, schijnt men niet te weten; althans een grondig opzettelijk onderzoek leidde tot geene voldoende uitkomst. Misschien heeft deze soort den naam van *maat* of *maatje* ontleend, als op reis tot voedsel van het scheepsvolk bestemd, zie *maat*. Een *maatje* of *jong maatje* is, althans op binnenvaartuigen, een jongen, die op het schip dienst doet.

haringpakkerij. “Eene plaats in de steden, waar de haring gepakt, dat is, in tonnen gedaan werd.” Dit is niet geheel juist, want de haring wordt aan boord der buizen terstond in tonnen gedaan. Haringpakkerij is eene plaats in de steden, waar de haring (door de buizen aangebragt) wordt overgepakt, of liever de vaten aangevuld. Dan stopt men de hoeveelheid van 14 ton in 12 vaten. Deze hoeveelheid heet een *last*.

harpuis. De masten worden ook dikwijls en de stengen altijd met harpuis bestreken (geharpuist). Lees: Harpuis is een smeersel, zamengesteld uit harst in lijnolie gekookt.

hel. Bij de gegeven verklaring te voegen: Het onderste gedeelte van het vóórship. Dit is echter niet de “Blakhel.”

hommer. “Schaal op den kop van een voorsteng of voorbramsteng, dienende tot steun van de zalingen of touwen.” Niet alleen de *vóór-* en *bramsteng*, maar alle stengen hebben *hommers*. Lees: verdikking aan stengen, jaag- en kluihfout, dienende om het tuig dezer rondhouten te dragen en bij de eersten ook tot steun der zalings.

hoogte. “2°. De verhevenheid van de zon of van elk ander gesternte boven den horison, op het oogenblik, dat het den meridiaan doorgaat.” De hoogte is geheel onafhankelijk van den doorgang des meridiaans. Lees: verheffing van een hemelligchaam boven den horizon.

inhalen. “Haal de zeilen in, (vouw ze op).” In het algemeen zegt men hiervoor *bergen*, doch alleen bij de leizeilen spreekt men soms van *inhalen*, om dat die werkelijk buiten boord varen, dus *in* of *binnen* gehaald worden. “Opvouwen” voor *bergen* of *inhalen*, klinkt vreeselijk baarsch. In plaats van hetgeen men *opvouwen* zou kunnen noemen, gebruikt men het woord *opdoeken*. Verder wordt dit woord ook van het geschut gebruikt. De stukken zijn *ingehaald*, dat is: zij zijn binnen boord

getrokken. Bij het afschieten springt een stuk in; wanneer het niet ver genoeg is ingesprongen, om weder te kunnen laden, moet het met de achtertalie meer worden *ingehaald*.

inhout. “Algemeene benaming, waaronder begrepen worden alle staande houten, die tot den bodem en de wanden, en alle liggende houten, die tot den bodem van een schip behooren en geen deel uitmaken van het lange scheepsraamvormige samenstel.” Met deze verklaring kunnen wij ons niet vereenigen, althans in het gebruik noemt men aan boord de *spanten* alleen *inhouten*. Vergelijk *Spant*.

inpikken. “Het Kiptakel inpikken (den haak van het katloopersblok door den ankerring slaan).” Aan den kiptakel vindt men geen *katloopersblok*. Lees: in plaats van “Kiptakel inpikken” *Kat inpikken*. Voor het laatste zegt meestens *kathoecken*. *Hoeken* of *inhoeken* wordt veel gebruikt voor *inpikken*.

jaaghout. De gegeven verklaring is die van het *kluifhout*. “Jaaghout” is eene verlenging van het kluifhout; voor den boegspriet is dit even als eene bramsteng bij den mast.

jager. “4°. Naam van den grooten kluiver.” Lees: naam van het zeil op het jaaghout gevoerd wordende.

Wijders zijn jagers nog de schepen, die de eerste haring (jaagharing), door de buizen gevangen, in het vaderland aanbrengen.

jakobsladder. Is ook een touwladder, langs welke men van het dek in het onderwant komt.

kaart. “Platte kaart (waarop alleen de breedte is afgeteekend en die dus alleen voor de Noord-, Oostzee, enz., dient). Ronde kaart (waarop ook lengte is afgeteekend).” Lees: *Platte kaart* is eene kaart, waarop de meridianen en parallellen door rechte lijnen zijn aangeduid, en de lengtegraden over den geheelen aardbol even groot genomen. Deze kaarten geven dus geene getrouwe voorstelling en mogen, om bruikbaar te zijn,

slechts zeer weinig breedtegraden bevatten. Zij kunnen alleen dienen voor eene kleine uitgestrektheid der zee, bij voorbeeld, tot de schets eener baai of reede. Voor zeekaarten bezigt men algemeen de *wassende kaarten*, in de zestiende eeuw door den Vlaamschen aardrijkskundige Mercator uitgedacht. Op deze zijn de parallellen en meridianen ook door regte lijnen voorgesteld, en al de lengtegraden even groot als een graad op den aequator. De breedtegraden echter groeijen, van den aequator af, in dezelfde mate aan, als de lengtegraden op aarde, van deze lijn afgerekend, afnemen. Dit heet: *vergrootende breedte*. Op deze wijze is elke regthoek van het net eener wassende kaart eene goede afbeelding van dat gedeelte der aardoppervlakte.

kabelgaren. Deze verklaring is niet geheel onjuist, maar te eenzijdig. Lees: *Kabelgarens* zijn garens, waarvan men strengen draait, om van deze touw te slaan.

kabelslag. “Touw waarvan de garens bij ’t slaan rond zijn in een gedraaid.” Lees: *Kabelslag* is eene soort van touw, onderscheiden van *want* en *kardeelslag* door de wijze waarop het geslagen is. *Want* en *kardeelslag* is zamengesteld uit strengen, die tot touw geslagen zijn; bij *kabelslag* neemt men, in plaats van strengen, *wantslag* touwwerk. *Kardeel* en *wantslag* wordt met zon, *kabelslag* tegen zon geslagen. Zie *zon*.

karronadeslede. “Soort van affuit.” Lees: affuit eener karronade.

karveelnagel “of knevel.” Een karveelnagel is zeer onderscheiden van een *knevel* (zie hier achter). Overigens is de gegeven verklaring zeer goed, men voege er bij dat zij in de nabijheid der kompassen van koper zijn. Ook noemt men ze aan boord doorgaans *korvijnnagels*.

kat. “3°. Geitouw onder de kraanbalk, waarmede het anker wordt voorgeheschen.” In plaats van “geitouw,” te lezen: *gijn*.

katten. Beteekent ook nog een anker, nadat het tot voor de kluis is opgedraaid, met de kat, onder

den kraanbalk hijschen, en daarna in de portuurlijn opvangen of laten hangen. Wanneer vervolgens de *kat* uitgehoekt is, kan men het anker weder laten vallen. **kattkop.** “2°. Korte houwitser, op kanonneer- en bombardeerbooten in gebruik.” Lees: Klein soort van mortier.

keerkringen. “Naam van elk der beide kleine kringen van den aardbol, die, evenwijdig met de middellijn, door de zonnestanden, dat is, door punten, ongeveer 23½ graad verwijderd van de middellijn, getrokken worden, en tusschen welke kringen de zon haar jaarlijkschen omloop heeft.” Het woord *kleinere* kan wegvallen, en voor *kringen* was het beter, *cirkels* te schrijven. In plaats van het woord middellijn, twee maal voorkomende, te zeggen *aequator*. De geheele verklaring is echter zeer zamengesteld en niet duidelijk. Liever als volgt: Keerkringen zijn de parallellen, van wederzijde 23½ graad (langs een meridiaan gemeten) van den aequator verwijderd. De N. en Z. heeten, de *kreefts* en *steenboks* keerkring.

keernagels. “Nagels waarmede de kiel bevestigd wordt.” Lees: houten nagels, in de lasschen der kiel geplaatst, dienende om het indringen van het water tegen te gaan.

kiel. 1°. de grondslagen van een schip, uit den grondbalk en de daarin gewerkte ribben bestaande.” Beter als volgt: De kiel is de grondslag van een schip. Om een schip te bouwen, begint men met de kiel te leggen. De kiel bestaat uit een of meer balken, door lasschen verbonden, op de uiteinden den voor- en achterstevan dragende. Op de kiel komt de *kiellap* of *binnenkiel* en op deze worden de *spanten* geplaatst.

De overeenstemming van de woorden: *kiel*, *overtrek* en *huid* “(even als in den zin van kleed)” komt ons zeer onwaarschijnlijk voor.

kielen. “Een schip kielen (een schip omwenden, om

enz.)” Beter: een schip over zijde draaijen of halen, om enz.

kiellichter. Wordt ook wel gebruikt om een schip te kielen.

killen. “Wordt een zeil gezegd te doen, dat zich in de luwte van een ander bevindt, en alzoo geen wind kan vatten, maar slap langs den mast hangt.” Liever: killen wordt een zeil gezegd te doen, wanneer de wind er langs waait, zoodat het klappert. Als een schip goed bij den wind ligt, moet de groote hals killen. Daaraan hoort men des nachts of er goed bij den wind gestuurd wordt. Verder “een uil te vangen (den wind van voren te vangen).” De uitdrukking “van voren vangen” is niet juist gekozen. *Krijgen* is beter. Liever: den wind op den kop krijgen.

kimschoor. Deze worden hier “onder de kiel van een schip in aanbouw” geplaatst. Lees: *kimgangen* of *kimmen*, in plaats van *kiel*.

kiptaliehaak. “of Penterhaak. Groote haak, waarmede het anker, als het uit het water komt, gegrepen en binnengehaald wordt.” Dit is onjuist. De ankers worden niet binnengehaald, maar hangen buiten boord in *postuur-* en *rustlijnen* en zijn in zee bovendien gesjord. Men leze als volgt: *kiptaliehaak*. groote haak, waarmede het anker gevischt (gegrepen) wordt, om het langs boord te hijschen (kippen), nadat het gekat is.

klaar. Wordt ook nog gezegd van het anker. *Klaar anker*, dat is, als het anker, bij het ligten, boven water komt, en er geen slagen der ketting of van het zwaar touw, rondom den stok of het anker zijn.

Wijders nog: *klare kluzen*, wanneer men vertuid ligt, en de kettings of touwen, niet om elkander gedraaid zijn, maar ieder regtstreeks naar zijn anker wijst. Dit niet het geval zijnde, moet men ketting of touw *klaren*.

klaplooper. “Schijfblok, dat overal gebezigd wordt

waar wat te halen (hijschen) valt.” Lees: klaploopers zijn talies met zeer lange loopers, doorgaans gepikt in de hangers van het stengenwant of anders in de marsen bewaard. Zij worden boven in het tuig veel gebruikt, en dienen ook om de marszeilen, bij het aanslaan, naar boven te hijschen; ook tot steun der ra's bij het overhijschen van zware voorwerpen, enz.

kleeden. “ten einde schomling te voorkomen.” *Schomling* is ons niet bekend. Aan boord zegt men daarvoor algemeen *schavieling*.

klok. Spreekwijze. *Iets aan de klok hangen.* (Algemeen rond vertellen).

kluis. “waardoor men de ankertouwen heenbrengt als men ten anker gaat.” De ankertouwen moeten altijd in de kluizen zijn, en worden dat *niet* gedaan “als men ten anker gaat.” Zijn de touwen niet door de kluis, hetwelk, behalve in den grooten Oceaan, alleen in eene haven kan plaats hebben, dan moet men, alvorens naar de reede of naar zee te gaan, de touwen *insteken*. Lees in plaats van het boven aangehaalde: *en waardoor de ankertouwen of kettings varen*. Hier nog bij te voegen: De kluizen zijn van binnen gevoerd (bekleed), met lood of ijzer, naar gelang men touwen of kettings voert.

kluisgat. Hierbij te voegen de spreekwoorden: Hij is door de kluisgaten aan boord gekropen. Dit wordt gezegd van iemand, die van scheepsjongen of ligtmatroos tot een hoogen rang is opgeklimmen.

kluisgat. De verklaring is goed, mits er bijgevoegd worde: *wanneer de touwen of kettings ingestoken zijn*. Zijn die niet ingestoken, zoo als bij eene groote zeereis, dan worden de kluizen door *kluisproppen* gesloten.

kluiver. “Kluiverbakstag (bakstag van den kluiver).” Lees: bakstag van het kluifhout.

“Kluiverring, kluiverbeugel (ring of nagel, waar de kluiver doorloopt).” *Nagel* is onjuist, even als “waar de kluiver doorloopt.” Lees: ring of beugel, die rondom het klui-

hout geschoven kan worden, waarop de hals des kluivers is vast gemaakt. Door het verplaatsen van dezen beugel, kan men den kluiver naar goedvinden op het kluihout zetten. Staat deze op het midden, dan wordt de kluiver gezegd *halver hout te staan*.

knevel. De verklaring, gegeven van dit woord, is die van een *draaier*. *Knevel* is een stuk hout, dat dient om de bogt van touwwerk of den strop van een blok, in een schoothoorn, oog of bout te bevestigen. De knevel doet bij touwwerk ongeveer de zelfde dienst als een spijl bij ijzerwerk. Om touwwerk *in te knevelen*, wordt de bogt door een oog of strop gestoken, en er dan een knevel doorgedaan, zoo dat het er niet weder uit kan. Hiervan het woord *inknevelen*. Onderanderen: de schoot en halsblokken der onderzeilen worden ingekneveld. Ook het tuig der bramzeilen wordt dit meestens gedaan, wat men noemt: *het bramgoed inknevelen*.

knikstag. “Hulp- of bijstag.” Hier achter te voegen: *op bramstengen* met zeer lange toppen, aan welke ook nog zeilen gevoerd worden. Het vaart dan vlak onder den kloot.

knoop. “1°. Samentrekking van een of meer touwen.” Lees: *verbinding van, enz.* Zoo heeft men *platte, oudewijven, weversknoopen*, enz. Beter ware het echter deze knopen onder de *steken* te rangschikken, en dan te verklaren: knopen worden gelegd in einden van of rondom het touwwerk, om het te verdikken of ergens te toppen, ten einde het doorschieten te beletten. Er zijn, bij voorbeeld, *schild-, kruis-, sjouwermans-, valreeps-, boeireeps-, turksche- en staandewant-knoopen*. Laatstgenoemde dienen meer tot verbinding, en bepaald van hoofdtouwen, die gebroken of verlamd zijn.

“4°. Knoop van de loglijn (dienende, enz.). Te schrijven: *merken, dienende, enz.*

“Spreekwijze: Een knoop draaien (met mooie praatjens bedriegen).” Het woord *vleijen*, is beter dan de gegeven verklaring, althans overwaardig om er te worden

bijgevoegd. Wijders is de uitdrukking zeer *sailorlike*.

koebrug. “Soort van dek onder het benedendek. Het verdeelt de ruimte tusschen de onderbatterij en het scheepsdek in ongelijke deelen, enz.” Wat beteekent hier *scheepsdek*? Welligt moet dit *scheepsruim* zijn. Beter: koebrug is het onderste dek op linieschepen, groote fregatten en op sommige stoomschepen. Op de twee laatstgenoemden loopt dit dek niet geheel door, wordt het in vóór- en achter-koebrug verdeeld, en vindt men er verschillende bergplaatsen. Op linieschepen zijn er, behalve de bergplaatsen, ook hutten voor officieren, adelborsten en onderofficieren, alsmede eene ruimte voor het slagverband. Dit laatste wordt ook nog op de groote fregatten aangetroffen.

koekoek. “Soort van open luik, dienende om het licht in de hutten te geven.” Lees: luik met ramen of met een glazen kap gedekt. Men vindt ze op de kajuit, kerk en longroom, zoo als de officierskamer aan boord der oorlogschepen genoemd wordt. Er bestaat hiervoor geen Neêrduitsch woord. Bij de Engelschen is dit niet in gebruik; deze noemen dit vertrek *mess*.

koelzeil. Dit is goed verklaard, alleen wordt de plaats van het koelzeil bepaald aangegeven “boven het groot luik.” Koelzeilen echter hijscht men zoo veel en overal waar men verkiest.

kof. “Kustvaartuig met twee masten, en somtijds met een druil (tapecul) voorzien, getuigd met een sprietzeil, mast en kluiver.” Aangezien deze schepen naar de West-Indië, Middellandsche- en Oostzee, ja soms naar de Oost-Indië zeilen, is de naam van “kustvaartuig” onnaauwkeurig. Lees: kof is een, niet scherp gebouwd, weinig diepgaand zeeschip met rondgebogen spiegel en platten boeg. Zij zijn getuigd met een grooten mast en steng, op ongeveer één derde van voren, en een ligten bezaansmast op één vierde van achteren. Wijders voeren zij een zeil aan een gaffel en boom aan

den grooten mast, een topzeil en een bramzeil aan de steng, eene stagfok en kluivers op den boegspriet en eene bezaan aan den mast van dien naam.

“Sprietzeilen” vindt men op deze schepen niet. Wat er overigens bedoeld wordt met “mast,” tusschen de boven verklaarde zeilen, begrijpen wij niet.

kogel. “Holle kogel (granaat, lange ijzeren kogel, met schroot gevuld).” Dit is onjuist. Lees: holle kogel is een granaat met eene springlading.

“kogel in! (komm.).” Lees: kogel en prop in! (komm.).

kogelbakken. “Uitgeholde randen tegen boord tusschen de kanonstukken, en waarin men kogels voor de hand heeft liggen.” “Kanonstuk” wordt nooit gezegd; *stuk* is algemeen gebruikelijk. Lees: uitgeholde randen of ijzeren rigchels tegen boord, tusschen de stukken, of rondom de hoofden der luiken, en waarin, enz.

kolsem. “Kolzwijn of zaadhout. – Tegenkiel die binnen in ’t schip komt.” Liever: Het eerste langsverband, loopende over de inhouten langs het geheele schip, even als de kiellap onder deze ligt. Het zaadhout eindigt in de voor en achter oploopen.

kompas. “Van ’t Ital. Compasso, ’twelk een in streken afgedeelden cirkel beteekent. Het kompas is een schijf van bordpapier of andere zelfstandigheid, waarop al de windstreken zijn afgeteekend, en uit welks midden een met zeilsteen bestreken wijzer altijd naar het noorden draait.”

Door *kompas* wordt meer verstaan de geheele toestel, terwijl de verklaring eigenlijk die der *kompasroos* is. Lees: kompas bestaat uit een koperen ketel, in beugels van hetzelfde metaal kunnende draaijen, om altijd waterpas te hangen, met glas gedekt. In het midden van dien ketel staat een koperen pen met stalen punt, waarop de kompasroos draait. Zie verder *kompasroos*.

Behalve de reeds vermelde zijn er nog *peil-* en *azimuth-*kompassen. De eerste dienen, om peilingen te doen, de laatste om het azimuth der zon te meten.

kompasroos. “Schijf van kaartenblad, waarop de 32 windstreken zijn afgebeeld en waarover de kompasnaald draait.” Kompasroos is doorgaans een cirkelvlak van karton, waarop de 32 windstreken, met hare onderdeelen, zijn afgebeeld. Onder het midden is eene stalen staaf geplaatst die magnetisch is, en het miswijzend Noorden aanwijst. In het middenpunt dezer staaf (magneetnaald) is een gat, waarin een koper hoedje met agaten dopje geplaatst is. Dit dopje rust op de stalen punt der pen in den ketel en veroorlooft de naald, om zich vrijelijk te bewegen. Wijders kan men de naald om haar eigen as en om die der roos bewegen, en aldus de miswijzing verbeteren. Het laatste noemt men: de kompassen regtwijzend leggen.

koptouw. “Hoofd van een kanon.” Lees: *kop* van een kanon.

korten. “Een touw korten.” Lees: een touw of bogt korten, dat is, het ankertouw of de ketting gedeeltelijk inwinden, zoo dat men voor korter bogt ten anker ligt.

korvet. “Kuilkorvet (die een bak en half dek heeft). Gladdeks korvet (die geen half dek heeft).” Lees: kuilkorvet die eene overdekte batterij heeft.

Gladdekskorvet die geene overdekte batterij heeft.

kot. “Hut of slaapplaats onder de bak.” Lees: soort van hangmat, doch grooter en langwerpiger vierkant met een houten raam onder in.

kous. “2°. Een kous varen (een reis doen met verlies).” Misschien is dit goed verklaard, doch bij de Nederlandsche Marine zegt men algemeen *eene kous maken*. Dat is geld opsparen of overvaren. Welligt bedoelende, zoo veel opsparen, dat de beurs te klein wordt en men zich dan met eene kous behelpt. Spreekwoord: Hij gaat naar Oost-Indië om eene kous te maken.

kraag. “Omwindsel van geteerd prezenningdoek, zoo gelijk met het dek als aan den top, om den mast

geslagen.” Deze verklaring is die van de broeking en van het topkleed der masten. Lees: kraag is een houten rand om een rondhout, of een strop van touwwerk met een kous er in. Zoo rust de bezaansboom op een kraag en zijn de waterstagen met de kragen, op den boegspriet, verbonden.

kraallijn. De gegeven verklaring is die van de *rakken* der gaffels. Lees: de *kraallijn* dient, om de groote gij van de bezaan, onder het bijzetten en bergen, op en neer te halen tot aan eene kraal, genaaid op het achterlijk, zoo ver beneden den kop als het bovenlijk lang is.

krabber. “(Veroud.) soort van vischschiut, waarschijnlijk gebezigd om krabben, oesters en garnalen te vangen, en daarna geheeten: ”Deze gevolgtrekking zou men uit Vondels gedicht wel mogen en kunnen maken. Echter kan *krabber* ook wel de naam geweest zijn van een vaartuig of vischschiut, gebruikt om te krabben. Dit krabben geschiedt door achter een vaartuig één of meer krabbers (soort van dreg, doch met scherpe punten in plaats van handen) door den modder te slepen, om alzoo een vaarwater dieper te maken, terwijl de modder op deze wijze losgemaakt en door den stroom wordt weggevoerd. Toen de welvaart van Enkhuizen nog niet op de tegenwoordige laagte was gezonken, en er nog belang gesteld werd in hare zeehaven, plagt zulks in het vaarwater voor de stad jaarlijks gedaan te worden. Van daar heet een gedeelte van dat vaarwater het *Krabbersgat*.

kronometer. “of tijdmetr. Soort van uurwerk, dienende aan boord, om zich van den juisten tijd te vergewissen en door vergelijking den koers te bepalen.” Lees: kronometer of tijdmetr, is een zeer naauwkeurig uurwerk, dienende, om steeds den tijd op eene bepaalde plaats te kennen. Deze wordt naar welgevallen genomen; de Engelschen, Nederlanders en andere natiën bezigen daarvoor Greenwich. Door vergelijking met den

tijd van het punt, waar het schip zich bevindt, kan men de lengte berekenen. Laatstgenoemde tijd wordt steeds gevonden door waarneming van een hemelligchaam.

kruien. Er wordt gezegd, dat het ijs dit in de rivieren doet. Echter gebeurt dit vooral sterk in zee, en dan is het eerder een gevolg van wind- dan van stoomkracht.

kruisbras. "Ra, steng, enz. – Bras, ra, steng, enz. van den bezaansmast." Eene afzonderlijke vermelding deze drie verschillende zaken ware meer verkieselijk, zoo als volgt:

kruisbras: Bras van de kruisra. Zie *bras*.

kruisra: Ra van de kruissteng. Zie *ra*.

kruissteng: Steng van den bezaansmast. Zie *steng*.

kruispeiling. "N. O. t. W." Dit is zeker eene drukfout, en moet zijn N. O. t. N. of N. O. t. O.

kusiforme. Hierbij wordt gesproken van "watervischvangst." Zou het woord *water* niet kunnen wegvallen?

kust. "Vuile kust (die gevaarlijk is)." Aangezien eene kust gevaarlijk zijn kan, zonder *vuil* te wezen, zou het beter zijn te lezen: *Vuile kust* die door klippen of banken omzoomd is.

kwadraat. "Werktuig, gebezigd om aan de spil van een stuk geschut de richting te geven, die het schot vereischt." Het werktuig hier bedoelt, heet een *kwadrant*, ofschoon de verklaring daarvoor ook niet goed is. Een *kwadraat* is een *vierkant* of *het vierkant* van een getal. Bij voorbeeld: $a \times a = a^2$.

kwart. Hier wordt gesproken van de "bel." Deze benaming voor *klok* zou een zeeman met de sterkste zenuwen doen beven.

kwartier. Het versje van twee regels is een gedeelte van het gebruikelijk liedje, naar onze herinnering aldus luidende:

Hoort, mannen, hoort! De een zeg' d' ander voort!

Van de wacht tot naar de kooi, Om daar te rusten mooi. Die de wacht niet heeft, vertrekt van hier; Het is van avond stuurboords (B. B.) kwartier. Stuurboords kwartier heeft d' eerst wacht, God verleen' je een goeden nacht. Goeden nacht en goeden vreê, Geluk en behouden reis er meê. Behouden reis verleen' ons God, Keert je glas en luidt je klok, Vuur, licht en pijpen uit! Het wachtvolk naar dek, en de rest naar kooi. Rollezen, op dek!

langeveld. “of mondstuk. Het gedeelte van een mortier, van waar het topperstuk eindigt tot aan de monding.” Lees: Het gedeelte van een stuk geschut, beginnende achter den halsband en eindigende bij den eersten band, vóór de tappen.

langzalings. Hier wordt gesproken van “topmasten.” Lees: *stengen*.

lap. Een dronkaart wordt dikwijls een *lap* genoemd.

lapzalven. “Als scheepsterm neemt men het voor: scheepstuig nazien en teeren.” Beter aldus: Als scheepsterm beteekent het met een lap zeildoek of dot werk, welke in teer gedoopt is, touwwerk besmeren. Door *het tuig lapzalven* verstaat men: al het staand want van tuig deze bewerking doen ondergaan.

lasch. “Platte lasch (wanneer de enden der deelen schuins op elkander sluiten.” Lees: Platte lasschen zijn de zoodanige, waarvan de naad evenwijdig aan den onder- en bovenkant der gelaschte stukken loopt.

laten. “Een onderzeil laten vallen (het bijzetten).” Dit zegt men alleen van de fok, als deze, vóór den wind zeilende, wordt bijgezet.

legger. “Geteerd watervat.” Lees: watervat, inhoudende 500 Ned. kan.

lek. Spreekwijze: naar het lek luisteren. Liggen te slapen.

lenspomp. Deze pomp wordt, volgens de verklaring, uitsluitend op een stoomschip gevonden. Dit is niet zoo. Alle schepen, zelfs het kleinste binnenvaartuig, hebben lenspompen. Lenspomp is eene pomp, waarmede het water wordt uitgepompt, hetwelk door een lek binnen is gedrongen. Is er geen water meer, dan is het schip *lens*.

lenzen, “Het voortip en takel lenzende houden. Lees: *voortop* enz.

levendig. “(De zeilen) houden. – De zeilen laten wapperen, op den wind brassen, doen hellen.” Lees: De zeilen laten wapperen, derwijze brassen, dat de wind er langs waait en zij niet vol- of tegenstaan.

loef. “2°. De benedenhoek van een grootzeil windwaarts.” Bij elk deel van het tuig te windwaarts, wordt *loef* gevoegd; daarom het verklaarde onder N°. 2 geheel weg te laten.

loefbalk. “Maststut of Mastschoor. – Naam van zware stukken hout, die tot stut van een benedenmast dienen, als hij in de kiel ligt.” Aangezien er geen *bovenmasten* bekend zijn, is het woord “beneden” minstens overtollig. Een mast die “in de kiel ligt” is ons onbegrijpelijk. De verklaring schijnt te doelen op een kielstut, geplaatst tegen de masten van in kieling liggende schepen. Lees:

Loefbalk. Naam van een balk, dwars over het dek bij den mast liggende op een schip, dat gekield zal worden, en buitenboord uitstekende. Deze balken worden van onderen met krabbers in het scheepsboord gesteund. Op de einden staan zware gijns, die onder den masttop genaaid zijn, en, bij het overgaan van het schip, tot steun dienen. Dewijl deze balken uitsteken aan de zijde, die boven komt of de loefzijde, noemt men ze aldus.

loefhouden. “Goed bij de wind zeilen, zonder af te vallen.” Lees: Goed bij den wind zeilen, zonder af te drijven of veel te wraken. Ook met betrekking tot medeliggende schepen, die aan lij geraken.

loefpardoen. “Vliegend pardoen.” Lees: pardoen aan de loefzijde.

log. “Werktuig in zee gebezigd, om de voorwaartsche snelheid van een schip te meten.” Hierbij te voegen de volgende verklaring. De log is een rol, om welke de loglijn, met het logplankje, gewonden is. Het laatste heeft de gedaante van een cirkelsector. Het wordt van eikenhout gemaakt en is aan de boogvormige zijde met lood bezwaard, waardoor het nagenoeg regt op en vast staan blijft in het water. De lijn is, op gelijke afstanden (tot dat einde berekend), door knopen gewerkt. Wanneer men deze lijn met 't plankje over boord werpt en ziet hoe groot het uitgelopen gedeelte in zeker tijdsbestek is, dan kan men daarnaar berekenen, hoe vele mijlen het schip in langer tijd, (bij voorbeeld in één of in vier uur) aflegt. De afstanden der knopen of merken op deze lijn is 15,43 Ned. el. Deze lijn is, tusschen elke twee knopen nog afgedeeld door zoogenoemde halve knopen. Om het plankje zoo veel mogelijk buiten den invloed van het scheepszog te houden, laat men eerst een gedeelte (doorgaans ter lengte van het geheele schip) der lijn uitloopen, alvorens te beginnen met het meten van den tijd. Dit gedeelte heet de *voorlooper*. Hierna komt de *eerste halve* en daarna de *eerste heele* knoop. De tijd wordt gemeten door een zandlooper van 1/2 of 1/4 minuut. Is de voorlooper buiten boord, dan keert men het glaasje, steekt willig van de lijn toe en houdt deze aan, wanneer het glaasje doorgelopen is. Bij het 1/2 minuutglas is dan ieder uitgelopen knoop één mijl vaart in de vier uur of wacht. Bij het 1/4 minuutglas is natuurlijk alles dubbel.

loggen. “De log over boord werpen.” Beter: met de log de vaart van het schip meten. Daarvoor heeft men drie personen noodig. Een, die het plankje met de lijn over boord werpt en toesteeft of afrolt, een ander, die de logrol omhoog houdt, en de derde, belast met op het glaasje te zien. Wanneer de voorlooper

buiten boord is, roept hij, die logt, *turn!* Is het glaasje, dat op dit kommando gekeerd is, doorgelopen, dan roept de waarnemer hiervan: *stop!* De lijn wordt terstond aangehouden en het aantal uitgelopen knoopjes nageteld.

logger. “Klein oorlogsvaartuig, meestal met zoomwerk voorzien.” Lees: klein vaartuig met twee of drie masten en emmerzeilen voerende, vooral door de Franschen gebruikt.

loglijn. De minder volledige beschrijving kan wegvallen. Lees: *Loglijn* is zeer fijne dunne witte lijn, kabelslag van 6 draad, waarmede men logt. Zie *log*.

loodlijnblok. Behalve het woord “benedenmast” is de verklaring goed, doch zal meer volledig zijn door bij te voegen: Dit blok onderscheidt zich van andere, door eene opening in een der wangen, zoodat men elk oogenblik de bogt der lijn er in en uit kan doen. Ook is het niet gestropt of beslagen, doch heeft van boven een gat, waarin een staarttouwje gesplitst is. Het is nagenoeg een kinnebaksblok zonder beslag.

loods. “Buitenloods (die met het buitenwater bekend is).” Liever: die *op het buitenwater*, of met de zeegaten bekend is.

losscherp. “(Veroud.). – Allerlei ijzerwerk, als staven, schroot, enz., dat maar los en zonder kardoezen in ’t geschut gestoken werd.” Waartoe zou het nuttig zijn, om ijzerwerk in een stuk te steken zonder kardoes, dat is, zonder buskruidlading.

lucht. Hierbij te voegen de spreekwijze: Ergens de lucht van hebben. Iets voorzien, dat gebeuren zal of kan.

lumieren. Deze aan boord algemeen bekende uitdrukking, schijnt zeer juist verklaard. Bij verbastering, zegt men gewoonlijk *lamieren*.

lijn. “Koord, touw, gewoonlijk van witten draad van 120 vademen lengte.” Lijn is niet “gewoonlijk” wit; men gebruikt aan boord der schepen meer geteerde dan witte lijn. Lees: *lijn* is touwwerk, volgende in dikte

op de trossen, en bij de Nederlandsche marine niet zwaarder dan 15 draad of 3½ streep, en, met uitzondering der loodlijnen, loglijnen en weinige andere, 100 Ned. el lang.

lijzeil. Lees: *leizeil*. Deze zeilen staan altijd te loevert en niet aan lij. Zij worden geleid tot buiten boord, door leizeils-spielen.

“Boven lijzeil (dat aan het marszeil). Bram lijzeil (dat aan het bramzeil) enz.”

Lees: in plaats van *marszeil* en *bramzeil*, *marse* en *bramra*, enz. De leizeilen varen niet aan andere zeilen, doch worden wel aan die ra's opgeheschen.

“Groot boven lijzeil (dat aan het groot bovenbramzeil)” Lees: dat aan de groot marse ra.

“Groot onder lijzeil (dat aan de groote ra).” Dit zeil bestaat niet. Lees verder voormarse-ra, in plaats van “klein marszeil,” en *fokkera* voor “fokkezeil.”

Wij zullen in het volgende nummer onze aanmerkingen vervolgen, beginnende met letter M en eindigende met de letter Z.

Enkhuizen, Aug. 1857.

T. Pan,

Luitenant ter Zee, eerste klasse.

magermannen. “Boelijns van de fok.” Lees: Boelijns van het voormarszeil.

magneetnaald. “Naald, met ijzer beladen of voorzien.” Lees: stalen staaf, die magnetisch en onder aan de kompasroos geplaatst is.

mangat. “Opening aan boord van een stoomvaartuig, door welke men in den stoomketel komen kan.” Lees: gat, in een stoomketel, waardoor een man er in komen kan.

marlen. “De onderlijken der zeilen omwinden met Marlijn.” Lees: Marlen is eene soort van kleeding voor touwwerk, welke met halve steken wordt omgenomen. De onderlijken der zeilen zijn doorgaans gemarld.

mars. “Houten vlak, zich rondom den mast uitstreckende, ter plaatse waar de hoofdtouwen gespannen worden.” Lees: vlak van roosterwerk uit hout vervaardigd, in den vorm eens halven cirkels, met de ronde zijde naar voren, op de zalings der masten be-

vestigd. In het midden met eene vierkante opening, waar de top der mast met de hoofdtouwen en het stag doorvaren, het *soldatengat* genaamd. De bestemming der marsen is hoofdzakelijk, om het stengenwant uit te spreiden, even als de rusten zulks het onderwant doen.

mastkoker. “Houtverzameling om den voet van den mast, hem tot steun dienende.” De masten worden gesteund in *sporen*, terwijl de gaten in de dekken, waar zij doorvaren, *vissings* genaamd worden. In deze zijn zij met *mastheggen* vastgezet. *Mastkokers* worden althans op groote scheepen niet gevonden.

mastwangen. “Houten, tot versterking van den mast aangebracht.” Lees: Houten tot versterking en verdikking der masttoppen, loopende tot op 2/3 der mastlengte benedenwaarts. Zij zijn voorzien van eene borsting, worden van voren verbreed door de *ooren* en van achteren opgesloten door *nommerstukken*. Deze dragen gezamentlijk de langzalgs der masten.

mat. “Kleed of dekking van biezen, riet of bladeren gevlochten: aan boord veelal gebezigd tot bekleeding der broodkamer of andere plaatsen, welke men van vochtigheid wil vrijhouden. Ook matten van zeildoek met kabelgarens doorspekt, dienende om daar gelegd of vastgemaakt te worden, waar schavieling gevreesd wordt.” Deze verklaring is onnaauwkeurig. Lees: Matten aan boord der schepen worden gemaakt van platting, kabel- of schiemansgaren en strengen touwwerk. Wanneer deze met stukjes kabelgaren doorstoken zijn, en alzo eene ruige oppervlakte hebben, noemt men ze *gespekte* matten. De matten dienen in het algemeen om schavieling te voorkomen. Zoo heeft men: *lijkmatten* op de onderlijken der zeilen, brasmatten in de hoeken, gevormd door onder- en puttingwant. Ook worden matten op de ra's genaaid of gespijkerd. *Wantmatten* bedekken de talreepen. *Broekmatten* steunen de sloepen, als die in de *dauids* hangen. Nog zijn er lappen zeildoek met garen gespekt. Laatstgenoemde mat-

ten strekken meest tot hetzelfde einde, als waartoe men die aan wal gebruikt.

meerboei. Is goed verklaard, doch men kan er bijvoegen: Algemeen zijn zij bekend onder den naam van *corps-mort*. Bij verbastering door Janmaat *Korrimorri* genaamd. Schepelingen zullen dit woord zelden anders uitspreken. “Om er de schepen aan te beleggen.” Lees: aan vast-te leggen of te meeren.

meridiaan. “3°. de meridiaan van Parijs (de lijn van het meest noordelijke tot het meest zuidelijke punt van Frankrijk getrokken).” Moet zijn: groote cirkel getrokken door de beide polen der aarde en Parijs.

merk. Bij de verklaring te voegen: Door merken worden ook verstaan alle punten aan wal of op zee, volgens welke men den koers kan stellen. Zeetonnen, bakens, kapen, vuurtorens, licht of vuurschepen, enz., zijn *merken*.

minderen. Hierbij wordt gewaagd van “inbinden” der zeilen. Dit is voor een zeemans oor aller ondragelijkst. Lees: *reven*.

moer. “Stuk metaal, spiraalswijze doorgestoken om er een bout in te wringen.” Lees: stuk metaal, waarin een schoefdraad gesneden is, dienende om op een schroefbout gedraaid te worden.

molenaar. “IJzeren bout, om wier midden men een touw bevestigt, en die men dwars in den band van een ledig stuk plaatst, om dit in ’t ruim te hijschen.” Lees: IJzeren bout met een ring in het midden en een gaatje aan een der einden. In den ring komt een stukje ketting en in het gaatje een lijntje. Een *Molenaar* dient, om ledige vaten op te hijschen en wordt door het sponsgat binnen in deze gestoken. De wipper of de takel is op het kettingje vastgemaakt. Bij het doorhalen zal de molenaar dwars voor het sponsgat komen. Om deze er uit te halen, als de wip-

per los is, trekt men aan het lijntje en ligt hem er over langs uit.

mondig. “Zie Mond.” Lees: voorste gedeelte der ziel van een kanon.

mortier. “Bomketel, steenstuk.” Lees: Mortier is een stuk geschut, uitsluitend tot werpen gebezigd.

moskuil. “Soort van grooten houten hamer.” Lees: De moskuil, heeft de gedaante van een *niet* grooten houten hamer, met een groef op de lange zijde van het blok, en dient, om touwwerk te kleuren.

muizen. “De kabelaring beslaan.” Lees: Touwwerk van muizings voorzien.

naaien. “2°. Aanslaan, beleggen.” Dit is niet juist. *Naaijen* is door eene naaijings iets verbinden. *Kabelaring naaijen*, dat is de beide oogen van dit touw op elkander vastmaken, door eene naaijing. Een blok *naaijen*, is een blok door een bindsel aan een bout of ander voorwerp vastmaken. *Bramrepen naaijen*. Om eene bramra af te nemen, wordt de reep overhaald en deze aan S. B. of B. B., op 1/3 van den nok af, aan de ra genaaid.

nachthuisjen. “Houten kast, gewoonlijk in drie nevens elkander gestelde vakken verdeeld, waarvan het middelste een lamp bevat, bestemd om de beide anderen, die ieder van een kompas voorzien zijn, te verlichten.” Deze verklaring is wel goed, doch alleen met betrekking op een kieuin of binnenvaartuig. Ook is het verkleinwoordje overtollig. *Nachthuis* is een houten of koperen kast met glazen kap, waarin een kompas staat. Des nachts brandt hierin eene lamp. Het nachthuis staat vóór den roerganger.

nachtwijzer. Hierbij staat: “van het meten der hoogte van de Noordstar boven den pool.” Dit zal moeten zijn *boven de kim*; echter is het werktuig ons onbekend.

nagels. Deze zijn evenzeer van ijzer en koper en

niet uitsluitend van *hout*, zoo als de verklaring aangeeft.

nagelbank. “Smalle plank, van bouten voorzien en horizontaal in het want geplaatst, om tot steunpunt bij onderscheiden kleine verrichtingen te dienen.”
Lees: *Nagelbanken* zijn houten platen, stevig tegen boord bevestigd, met ronde gaten voor de karveelnagels. Op kleine vaartuigen worden de nagelbanken ook wel in het want genaaid.

neer. “Met de neer wegdrijven (van de deining gebruik maken, om voort te komen).” Ofschoon de juiste bedoeling even zeer als de spreekwijze door ons niet begrepen wordt, is de verklaring stellig niet goed, omdat *neer* en *deining* zeer verschillende zaken zijn.

net. “Netjens droogen.” Dit wordt ook veel gezegd van iemand, die dronken is geweest en uitrust.

neus. “Den neus in den wind steken.” Beteekent ook iemand die verwaand of hooghartig is.

nok. “Uiterste punt of spits, in ’t bijzonder van een ra of zeil.” Les: *gaffel* in plaats van *zeil*. Een zeil heeft wel *nokleuvers*, doch geen *nokken*.

nokken. “(Veroud.) De nokbindsels leggen: de razeilen vastmaken.” Dit laatste weg te laten.

noorderzon. Hier wordt gezegd: dat de zon zich voor de bewoners van het Noordelijk halfrond, nooit “aan ’t noorden” vertoont. Zou dit niet moeten zijn *in ’t noorden*? De zon staan *aan* den hemel *in* een der kompasstreken. Bovendien is deze verklaring niet juist, want alle bewoners van het Noorder halfrond, tusschen den aequator en keerkring, zien de zon jaarlijks eenigen tijd in het noorden.

noordnoordoost. “Noordnoordoost ten N. N. ten Z.” Dit is geheel verkeerd. *N. ten N.* beteekent niets. In het algemeen zijn er geen streken op het kompas, waar men *N* en *Z* te zamen aantreft. Evenmin *O* en *W* te gelijk.

noordnoordwest. Bovenstaande opmerking is ook hier ten volle van toepassing.

om. Hierbij te voegen: “Om” wordt ook gebruikt als *naar*. Hij is om de West gegaan (westwaarts aan).

omhalen. “De voorzeilen omhalen (de voorraas over de andere zijde brengen, zoodat de wind in het fokkezeil vat).” In plaats van “het fokkezeil” te schrijven: *de fok*. Lees: *De voorzeilen omhalen*, dat is, het *voortuig* anders ombrassen, zoodat de wind aan de andere zijde in die zeilen valt; of ook wel het *voortuig tegenbrassen*.

omhalzen. De gegeven verklaring is juist, doch men zegt alleen *halzen*. *Omhalzen* is een tautologie, als: *portebriiséedeur*.

omlaag. Het komm. “Omlaag allen!” is door ons nooit gehoord. *Omlaag* wordt ook gezegd in betrekking van het tuig tot het dek. Zoo neemt men stengen of ra’s *omlaag*.

omslaan. Ook: een touw rondom iets vastmaken.

onderlijzeil. “Het onderste lijzeil, als dat van de groote fokkera.” Lees: *leizeil* en *fokkera* in plaats van *groote fokkera*.

ondernoktaliestopper. “Kleine stopper, die, op een gelei, aan den voet van den mast was gestoken op den strop van den ondernok, en dezen vasthield.” Dit voorwerp is ons onbekend. Er moest bijgevoegd worden, waartoe die “Ondernok” behoort.

onderwant. “Want dat lager zit.” Lager dan wat? Lees: want der masten.

onderzeil. “Geitouwen en gordings van de onderzeilen inhouden.” Lees: *in handen*.

onttuid. “Wordt gezegd van een schip, dat zijn tuiankers binnen heeft.” Tuianker in ’t meervoudig is niet goed. Lees: *Onttuid* wordt gezegd van een schip, dat vertuid gelegen hebbende, een zijner ankers geligt heeft. Zie *vertuijen*.

ooren. “Zie Judasooren.” Hierbij te voegen: Verbreiding der wangen van de masten en tot steunsels der langzalings dienende.

2°. Beugels of handvatsels op mortieren.

oorliëtblok. Dit is goed verklaard, doch er moet bijgevoegd: *en* waardoor de vallen der boven- en bramzeilen varen.

opbreken. “De kabelaring dwingen te rijzen.” Beter: de bogten der kabelaring of van trossen, rondom het spil, met een opbreker, zoodanig wringen, dat zij naar boven langs het spil schuiven, en van onderen ruimte laten voor volgende.

opbrengen. 1°. Optuigen, bij voorbeeld, de bramraas.” *Optuigen* eener bramra is geheel iets anders dan *opbrengen*. Optuigen is het tuig ergens overleggen, aanzetten, enz. *Opbrengen* is iets op zijn plaats brengen. Men zegt: de bramra’s opbrengen.

opdoeken. “Samenvouwen. De zeilen opbrengen.” Lees: Zamenvouwen van afgeslagen zeilen, tenten, enz., om ze in de zeilkooi te bergen.

openteren. “Opklimmen in het want langs de stormladders, tegen de puttings.” Lees: opklimmen in het tuig.

opgeien. Hier staat weder “fokkezeil.” Lees: *fok*.

ophaler. “Of kraallijn. – Lijn, dienende om de halzen der Noktakels op te halen.” Lees: *Ophaler* is in het algemeen een lijn of wipper, waarmede iets wordt opgehaald. Zoo is de kraallijn ook een *ophaler*.

ophielen. “Twee touwen door lusknopen verbinden.” *Lusknopen* zijn ons niet bekend. Lees: *Ophielen* is het tijdelijk aaneenhechten van twee touwen of trossen, hetwelk op verschillende wijze geschiedt, maar meestal met een *hielingsteek*. Wanneer men bij het verhalen trossen uitbrengt, en één is te kort voor het doel, dan wordt er een tweede *opgehield*.

ophijschen. “Met touwen of kabels een voorwerp loodrecht ophalen.” Liever als volgt: Een voorwerp door een takel of wipper omhoog voeren.

opkomen. Wordt ook gezegd van het volk, wanneer het op dek komt, om wacht te doen. Tegenoverstelling van *afgaan*. Van daar: opkomende en afgaande wacht; doorgaans gebruikt voor het begin en het einde

der wacht. Zoo zal men, bij voorbeeld, in het journaal lezen: opkomende wacht staken het rif uit de marszeilen; afgaande wacht zetten de bovenleizeils.

opsluiting. Of sluiting is ook de verbinding van twee kettings.

opsteken. “Losmaken, losgooien.” *Opsteken* is niet slechts *losmaken* of *losgooijen*, maar ook tevens *opgeijen* of *opligten*. Steek op den fokkehals! (komm.) De fokkehals wordt dan losgegooid en geligt. Dit geschiedt om de fokkera gemakkelijker om te brassen.

over. “Spoor van den boespriet.” Lees: *oven* in plaats van *over*.

overal maken. “Van klaar-, gereedmaken.” *Overal maken* is niets anders dan het reeds vermelde bij *overal*. Zie aldaar.

overgaan. Hierbij te voegen: 2°. wordt *overgaan* wel gebruikt in den zin van *wenden*. Bij voorbeeld. Na overal moeten wij *overgaan*. Het is bij verkorting van: *over den anderen boeg gaan liggen*.

3°. Als *overplaatsen*. Bij voorbeeld, na het middagschaften moeten er 25 man overgaan op de Prins van Oranje.

overhalen. Hierbij staat: “De tent overhalen (de tent spreiden).” Dit is onjuist. De tenten worden *uitgehaald*, maar niet *overhaald*.

Overhalen wordt ook veel gebezigd, voor de slingerende beweging van een schip. Het schip haalde, bij sommige hooge zeeën, vreeselijk over, of deed vreeselijke overhalen.

overleggen. “Te weten, het roer. Zie omleggen.” Beter als volgt: 1°. *overleggen*, te weten, het roer van de eene zijde naar de andere draaijen. 2°. want, enz., *overleggen*: het want ophijschen en met de oogen over den top van den mast of van de steng leggen.

overnemen. Wordt ook gezegd van de wacht; bij voorbeeld, ik had juist de wacht *overgenomen*, toen het groot marszeil uit de lijken woei.

paai. “Hij, die belast is met het beheer en de afgifte van sommige benoedigheden tot het scheepswerk. Paai van ’t kabelgat (voor alle touwwerk). Paai van de zeilkooi (voor de zeilen), enz.” De paai van het kabelgat, heet *kabelgast*. Die van de zeilkooi is aan boord onbekend. Lees: Bij elken mast zijn, op het dek, twee matrozen geplaatst, *paaien van top* genaamd (vergelijk *top* in deze rec.), welke bij de manoeuvres aan de overigen het touwwerk in handen geven en daarna weder opschieten. Zij handhaven tevens aan den voet van den mast de orde en zindelijkheid. Deze paaien moeten bekwame matrozen zijn, en men neemt doorgaans hiervoor oude lieden, die moeilijk meer naar boven kunnen.

paal. Spreekwoord. het is een paal boven water, dat is, de zaak is wel te verklaren, of duidelijk.

paalkist. “Verzameling van palen, een kisting van zand of steenen omsluitende en dienende om het geweld van den golfslag te keeren.” Naar ons oordeel bestaat hier eene verwarring van de woorden *kisting* en *paalkist*.

Paalkist is een verouderd woord en welligt eene verbastering van *paalkas*; zijnde de kas waarin het *paalgeld* gestort werd. Ook is het mogelijk, dat deze kas, even als de *schatkist*, terstond aldus genoemd werd.

Op den 9den Februarij 1573 verkreeg Enkhuizen het regt der *Paalkist*.

Diensvolgens moesten de tonnen, bakens, kapen en hetgeen verder tot verkenning der gronden en zeegaten noodig was, door deze stad worden gemaakt, geplaatst en onderhouden, waarvoor zij het *paalgeld* der schepen ontving. Dit regt, door den hertog Philips van Bourgondië in 1542, aan Amsterdam toegekend, werd aan laatstgenoemde stad ontnomen, omdat deze de zijde der Spanjaarden in den opstand had gehouden, en aan Enkhuizen toegekend voor haar moedig gedrag en het bevorderen dezer zaak. In 1836 is de betonning en bebakening der geheele Zuider-

Zee aan het Rijk overgegaan, en aan de stad Enkhuizen daarvoor eene schadeloosstelling toegekend.

paalsteek. “Zie ankersteek.” Deze steken zijn zeer verschillend, De *paalsteek* is een steek, die niet kan digtschieten en gemakkelijk los te maken is. In de meertouwen legt men *paalsteken* en gooit die over de meerpalen. Wanneer men iemand, zonder daartoe een bootsmansstoeltje te gebruiken, in het tuig wil ophijschen, legt men in de wipper zulk een steek, waarin de man gaat zitten.

paling. “Riviervisich.” Is paling dan ook geen zeevisch? Maar waartoe dit artikel? Het behoort in een woordenboek der vischkunde.

papegaaistok. Zoo worden ook genoemd de rondhouten, die aan weeszijde op het hek van groote schepen uitsteken en dienen om er de bezaansspringschoot op uit te halen. Zij vervangen dan den bezaansboom.

pardoens. “Langtouw, dat van den masttop loopt naar het want, waarop het bevestigd is.” De verklaring is niet goed. Lees: *Pardoens* dienen met het want tot steun der stengen, doch verschillen van het laatste hoofdzakelijk daarin, dat dit niet verder dan de marsen loopt, en zij, meer achteruitstaande, in de rusten neer komen. Tot beteren zijdelingschen steun dienen de *slingerpardoens*. Deze moeten aan lij altijd losgegooid, om de ra's te kunnen brassen, en zijn daarom van een talie voorzien, terwijl de pardoens door een talreep worden stijfgezet. *Slingerpardoens* raken meer en meer buiten gebruik. Masten hebben nooit pardoens.

passaat, passaatwind. “Wind, die op bepaalde tijden tusschen de keerkringen van 't Oosten naar 't Westen blaast.” Lees: Wind aan weerszijde der linie, die altijd uit de oostelijke rigting waait en doorgaans omstreeks de keerkringen wordt aangetroffen, ofschoon hij veeltijds deze verre overschrijdt. Zoo treft men op Z. B. de Z. O. en op N. B. de N. O. passaat. De grenzen nabij de linie verplaatsen zich, evenzeer als

die aan de andere zijden, naar gelang der jaargetijden. De Z. O. passaat vindt men meestal benoorden den aequator, en soms veel noordelijker.

Malle passaat, noemt men wel eens de veranderlijke winden, aan de grenzen der passaten.

patrijspoort. De gegeven verklaring is wel goed, doch de patrijspoorten vindt men, behalve op de vermelde plaatsen, ook in de hutten, enz.

peilen. In de beteekenis van “de diepte des waters” onderzoeken, zegt men op oorlogschepen nooit *peilen*, maar altijd *looden*. *Peilen* is onderzoeken in welke kompasstreek een voorwerp gelegen is. “De zon peilen (hoogte nemen van den stand der zon).” Lees: Waarnemen in welke kompasstreek de zon staat. “Den wind peilen (onderzoeken).” Lees: onderzoeken, uit welke streek de wind waait. In plaats van “iemand's grond peilen” zegt men: iemand *peilen*, ook: *iets peilen* in den zin van: *begrijpen*. Na eene gegeven verklaring volgt veelal de vraag: heb je het gepeild?

piek. “’t Zelfde als de gaffel, zie aldaar.” Dit is niet volkomen juist. Eigenlijk is de piek het uiteinde der gaffel, dat naar het achterschip wijst. Het binnenste tegen den mast aan wordt *klaauw* genaamd. Op schoeners heeft men doorgaans op het achterschoenerzeil geene geitouwen. Wil men die zeilen voor eene bui bergen, dan gooit men de piek neer (het piekeval los), en haalt den hals op. Op die wijze blijft de gaffel met den klaauw op de gewone plaats, doch hangt het andere einde naar beneden. Het hooger opzetten van den achternok eener gaffel, noemt men *oppieken*.

piekerval. De gegeven verklaring is wel goed, doch alleen op eene bezaansgaffel. Alle gaffels hebben *piekevallen*, tenzij deze in borgen van touwwerk of ketting hangen.

plank. Hierbij te voegen de algemeen gebezigde spreekwijze: *met de plank aan den wal liggen*, aan den

wal gemeerd zijn. In de haven te Vlissingen liggen de oorlogschepen met de plank aan den wal, in die te Malta en te Havanna ten anker.

plattung. “Platte streng, welke men uit de hand maakt van draden, altijd in oneffen getal.” In plaats van “draden” te lezen: *garens*. Hierbij te voegen: Er zijn verschillende soorten van plattung, zoo als: *Boeren, Fransche, ronde, vierkante plattings* enz.

platvoet. “Gemeenzame benaming van de wacht van ’s namiddags 4 tot 6 uur.” Lees: Wacht van ’s namiddags 4 tot 8 uur.

platvoetwacht. Dit is hetzelfde als *platvoet*.

plechtanker. “Noodanker: anker dat men op de Plecht zet, om het als laatste behulp bij de hand te hebben.” Het *plechtanker* is niet het *noodanker*. Lees: *Plechtanker*, anker in de rust gesjord aan dezelfde zijde van het tuianker vaart. Dit anker wordt gebruikt, als men een derde anker noodig heeft, of wanneer het tuianker verloren is. Een *noodanker* is gesjord tusschen deks, met de handen in het grootluik en dit is wel “het laatste behulp.”

poortlaken. “dat door de kalefaten gebezigd wordt.” De beteekenis van “*de kalefaten*” begrijpen wij niet.

poortuurlijn. “of Paartuurlijn – Lang touw, dat door de kraanbalk heenloopt, boven welke het met een knoop wordt vastgehouden, en dat het anker als het uit het water oprijst, of geworpen zal worden, bij den ring vasthoudt.” Dit is niet bijzonder *lang*, ook zegt men niet *een anker werpen*, maar *een anker laten vallen*. Lees: end touw of ketting, in welks bogt het anker onder den kraanbalk hangt. Om het anker te laten vallen, wordt de eene zijde der poortuurlijn losgelaten.

post. “2°. Plaats. Ieder op zijn *post!* (komm.)” Hiervoor kommandeert men doorgaans: *ieder op zijn werk!* Verder is *post* ook een schildwacht. Voor de kruidkamer staat een post. De korporaal der wacht moet altijd de posten afflossen.

prangen. “of knijpen. Bij harden wind onderzeil blijven, om boven een punt te geraken.” Liever: Bij harde koelte knap aan den wind zeilen, om boven een punt te geraken.

prezenning. “Spr.: Hij is zoo vlug als een spin op een prezenning (Hij is langzaam in zijn beweging).” Aan boord pleegt men te zeggen: hij loopt als een luis op eene geteerde presenning (hij loopt saai, lui, traag).

provoost. “Hij, die aan boord belast is met de bediening van rollezer, stille ronde, lantaarnwachter bij de kruitkamer, cipier, stokkeknecht, bekeuring aanzegger, scherprechter, enz.” Deze verklaring is niet in allen deele juist. Zoo is *rollezer* eene geheel andere betrekking. Lees: Hij, die orde en zindelijkheid in het volkslogies of tusschen deks handhaaft, en belast is met de sluiting en bewaring der arrestanten. Bij de lijfstraffen worden de slagen door hem overluid geteld. Wijders moet hij zorgen, dat bij allehens (all hands) op! niemand beneden blijft, elke vier uur het water bij de pomp peilen en daarvan aan den officier der wacht rapporteeren. Nog wordt door hem des avonds de wacht opgezet. Zie *kwartier*.

provoostlantaren. “of Dievelantaren.” Deze lantaarn is ons niet anders bekend dan onder den naam van *slons*.

quarantaine. Achter de verklaring te voegen: Zij mogen dan hoegenaamd geene gemeenschap met andere schepen of met den wal houden. Wanneer de schepen van quarantaine ontslagen worden, noemt men dit: *praktika krijgen*.

ra. Bij de vermelding van onderscheidene ra's worden opgegeven “Voormarszeils-” en “voormarsera.” Beide zijn dezelfde, doch algemeen pleegt men de laatste benaming te bezigen. Dit geldt evenzeer van “Bramzeilsra” en Bramra, van “Kruiszeilsra” en “Kruisra”, van “Kruisbovenbramsra en Bovengrietjensra,” terwijl de naam van *Kruisbovenbramra* nooit gehoord wordt.

Verder staat: “Bagijn ra (waaraan geen zeil hangt).” Vele schepen voeren thans, even als voorheen weinige, een zeil aan deze ra. Men leze dus: *Bagijnra* (onderra van den bezaansmast). “Blindera (die onder den boegspriet geheschen wordt om het want der lijzeilspeeren van de kluivers op te houden) enz.” Dit is buitengewoon verward en onjuist. Lees: *blindera*, die onder den boegspriet hangt en dient als uithouder der bakstagen van het kluif- of jaaghout. Voorheen voerde men aan deze ra het blindzeil.

raband. “Kort touw, dienende om voorwerpen samen te binden.” Deze beteekenis van een *raband* is ons niet bekend, doch wel zoo als daarna verklaard wordt. Hier kan bijgevoegd worden, dat men, in plaats van *rabanden*, meestal kabelgarens gebruikt, die dan *kramgarens* heeten.

raketting. “Ketting die de ra vasthoudt.” Deze heet: de *borg* of de borgketting.

ralijk. “Bovenlijk van een zeil, dat aan de ra vastzit.” Lees liever: waaraan het tegen de ra wordt vastgemaakt.

rantsoenkist. De verklaring van dit woord is goed, behalve dat deze kist tot eetenstafel dient. Daartoe heeft men afzonderlijke tafels. De rantsoenkisten noemt men op oorlogschepen *bakskisten*. In deze wordt ook het kommaliewant geborgen.

raschip. “Men zegt een raschip in tegenstelling van een smakschip.” Dit is niet waar. Men zegt een *raschip* in tegenstelling van alle andere schepen, die geen ra’s voeren, of van die, welke deze slechts aan één mast hebben. Zoo is een brik wel een raschip, maar een kof niet.

reede, reê. Hierbij te voegen de spreekwijze: Er is met hem geen reê te bezeilen (men kan met hem niet worden). Meer gewoon is *land bezeilen*: zie op *land*.

reeven. Hierbij staat onder anderen, “dichtgereefde zeilen (alle zwevende zeilen vast gemaakt, verkort.)”

Wat *zwevende zeilen* zijn, is ons onbekend. *Digtgereefde zeilen* zijn die, waar al de reven ingestoken zijn.

reeling. Hierbij te voegen: deze benaming wordt aan boord ook gegeven aan het meeste hekwerk. Zoo heeft men reelings in de marsen, op de kampanje, op den bak, enz.

regen. Nog kan vermeld worden de spreekwijze:

Komt wind vóór regen, Dan is er niet aan gelegen. Doch komt regen vóór den wind, Berg dan je zeilen gezwind.

Hiermede wordt gezinspeeld op buijen. Meestal zal een bui, die met wind invalt, weinig krachtig zijn, doch begint zij met regen, dan volgt er doorgaans harde wind.

richten. “Dat tuig is goed gericht, dat is, de raas zijn vierkant en waterpas gebrast en getopt.” Dit is geen zeemanstijl. Soldaten worden *gerigt*, doch een tuig wordt *kant gezet*, goed vierkant gebrast en getopt.

riem. De Schrijver zegt, dat men op brikken de scheepsriemen “door de geschutpoorten van het achterschip brengt.” Dit is althans op brikken niet het geval. Op deze heeft men afzonderlijke *roeipoortjes*, bijna den vorm van patrijspoortjes hebbende. Verder leest men: “riemen snijden (met het vlak boven water houden).” *Riemen snijden* is, den riem, na elken haal, met het blad horizontaal houden. Het doel is, om, als men regt in den wind oproeit, zoo weinig mogelijk tegenstand van den luchtstroom te hebben. Wijders zijn vermeld de kommando's: “riemen op” en “riemen te boord”, zonder eene verklaring. Het laatste komt zeldzaam voor, en wordt meest vervangen door *riemen toe!* dat is, beginnen met roeijen. *Riemen op* is: al de riemen regt op en neer houden met de bladen langscheeps. Wijders heeft men nog de kommandoos: *Op riemen* en *riemen toe!* Het eerste beteekent alle riemen,

op het boord rustende, in horizontale rigting. Van daar *op riemen houden*, hetwelk iedere sloep doen moet als eerbewijzing voor eene andere, waarin een officier gezeten is, terwijl ook laatstgenoemde daartoe gehouden is, indien eene sloep met een hoofdofficier, hem voorbij roeit. Wanneer men de *riemen op* of als men *op riemen* heeft en weder met roeijen beginnen wil, wordt het tweede kommando gegeven.

riflijn. “End touw, dat in het rif van het onderzeil gestoken wordt om het onderlijk te reeven.” Welk zeil hier wordt bedoeld door *het* onderzeil, begrijpen wij niet. Overigens is deze wijze van reeven alleen van toepassing op gaffel- en stagzeilen.

riftalie. “Touw, waarmede het zeil bij het reeven aan den nok van de ra wordt uitgehaald.” Deze verklaring is meer die van een *steekbout*. De riftalie is zamengesteld uit een looper, waarvan de vaste part op den nok der marse ra is gestoken, varende van daar door het *riftalieblok* in den *riftalie leuver*, vervolgens naar boven, door eene schijf in den nok der ra naar eene schildpad in het stengenwant, verder naar het dek. Zij dienen, om de zeilen op te ligten en zijdelings uit te halen, alvorens te gaan reeven.

roede. Bij de verklaring te voegen: verouderd.

roerpen. “met behulp waarvan men het roer wendt.” *Wenden* van het roer klinkt hoogst onaangenaam voor den zeeman. Lees: *draait*.

roertalie. “Talie, met metalen kettingen aan het roer bevestigd en dienende om het vast te zetten. Ook Noodtalie genaamd, omdat men er, wanneer de roerpen gebroken is, het roer door moet besturen.” De talies hier bedoeld heeten *grondtalies*. *Noodtalies* varen in de konstabelskamer en worden met slecht weer uit voorzorg op de roerpen gezet. *Roertalie* is een talie, waarmede gestuurd wordt op schepen, die geen stuurrad hebben.

ruim. Hier wordt onder anderen melding gemaakt

van een “wijnruim.” Zulk een ruim wordt op Nederlandsche schepen niet gevonden. Op deze heet het *spiritus ruim*.

schaarstokken. “Boordplanken, die hooger dan de overige planken van het dek en op de balken gekeept zijn; zij begrenzen het middelperk.” *Schaarstokken* zijn geen *boordplanken*. Lees: twee eikengangen aan weerszijde langs de luiken, over de dekbalken heen liggende. Zij eindigen voor en achter op de dekbanden. Soms heeft men nog zulke eiken deelen, die ter halver dikte om en om met de dekbalken zijn ingelaten, en wier boven oppervlakte met die balken gelijk is. Deze heeten: *gezonken schaarstokken*.

schacht. Ook het anker heeft eene *schacht*; gewoonlijk zegt men *schacht*.

schaffen. “Opdissen. Wat schaft de kok van daag?” Alhoewel het taalkundig onluist kan zijn, is het niettemin waar, dat aan boord altijd gezegd wordt *schaften*; in de beteekenis van *eeten*. In den geest der gegeven verklaring gebruik men altijd *opschaften*. Wanneer men zegt: “de kok schaft,” dan zou daardoor aangeduid worden, dat de kok zelf bezig was met eeten, terwijl de uitdrukking: *wat zal de kok opschaften?* beteekent: *wat zal er gegeten worden?*

De equipage schaft, is bezig te eeten. Wanneer het tijd is, om te eeten, dan wordt den kok last gegeven *om op te schaften*. Als de zeuntjes bij den kok zijn geweest en hunne schaftbalies gevuld zijn, dan roept de onderofficier, die het toezigt heeft bij het opschaften, *wie klaagt er nog?* Hierop geen antwoord krijgende, vervolgt hij: *Niemand niet! Hand toe kok!*

Wijders is *schafting*, de voorraad van levensmiddelen (victualy). Een schepeling, die na het middag schaften op een ander schip overgaat (zie N°. 3 bij *overgaan* hiervoor), komt den volgenden dag aldaar *in schafting*, dat is, hij krijgt den volgenden dag zijn rantsoen.

schafmeester. “Die gesteld is, om voor de proviand

te zorgen.” Dit woord is ons onbekend, doch vermoedelijk is hiermede de *bottelier* bedoeld.

schans. “of verschansing. – Het dek van het staande boord des voorstevens wordt ook wel schans genoemd.” Deze verklaring is ons onbegrijpelijk. De *schans*, in de beteekenis van *verschansing*, staat op de oorlogschepen boven op het boord, rondom het schip. De verschansing bestaat gewoonlijk uit twee reijen evenwijdige loopende planken met een *schanskleed* gedekt. Tusschen den eerste en onder het laatste, bergt men de kooijen (hangmatten) der bemanning. Behalve de geschiktheid der bergplaats, dient de verschansing om de boorden te verhoogen, en alzoo de bemanning voor geweervuur te dekken. Het werkwoord *verschansen* beteekent: *de kooijen in de verschansing stuwen*. 's Morgens, dadelijk na overal, worden al de kooijen gesjord en verschanst. Zijn de kooijen niet in de verschansing, dan heet het schip niet verschanst.

schanskleed. “Gekleurde strook laken, waarmede men de schepen bij feestgelegenheden bekleedt, enz.” Dergelijke *schanskleeden* zijn ons onbekend. Lees: kleed van geverfd prezenningdoek, dienende om de kooijen in de verschansings te bedekken.

schanskleed “of schanslooper (veroud.). – Roerkleed, dat hij aandoet, die bij nacht of guur weer, de verschansing op en neder gaat.” Aan boord loopt niemand de verschansing op en neder en vooral niet *des nachts of bij guur weer*. Ook dit zal voorheen wel zoo geweest zijn. Wijders is een *roerkleed* ons niet bekend.

schansnet. De hiervan gegeven verklaring is nagenoeg die van *verschansing*, *schansnetten* kennen wij niet, maar wel *enternetten*. Zie *boevenet* in dit Woordenboek.

scheepsjongen. “Knaap, die aan boord het geringe werk verricht.” Hierbij te voegen: Laagste rang of graad van matroos op een oorlogschip.

scheeps lengte. “Men moet die twee werken van scheeps lengte uit elkaâr zeilen.” Lees: die twee *merken*.

scheepsraad. “Krijgsraad, die aan boord van een schip belegd wordt.” *Scheeps- en krijgsraden* zijn zeer onderscheiden. De gezaghebber kan in benarde omstandigheden een scheepsraad beleggen, ter zijner voorlichting en verantwoording. *Krijgsraad* is een regterlijk collegie, oordeelende en vonnissende in strafzaken.

scheepsrecht. Het geven van een kapje, zoo als hierbij omschreven wordt, is minstens verouderd.

scheepstoebehooren. “Masten, raas, enz., al wat tot de tuigaadje van een schip behoort.” Het is meer. Lees: alles wat tot een geheel uitgerust schip behoort.

scheepstuig. “’t Zelfde als scheepstoebehooren.” Lees: Het geheel tuig van een schip, met alles wat daartoe behoort.

scherp. “Alle ijzerwerk aan boord, ’t zij kogels, bouten, schroot, enz.” Beter: Hetgeen men op de buskruidlading der stukken plaatst, zoo als granaten, kogels en schroot. “Zet er dubbel scherp op (laadt dubbel).” Lees: twee kogels of een kogel en schroot op de stukken laden.

schiemannen. “Opredderen, bepaaldelijk: het tuig.” *Schiemannen* is meer verschillende bewerkingen aan touwwerk of tuig, zoo als: splitsen, knopen, kleeden, tansen, enz. Het wordt ook dikwerf spreekwoordelijk gebezigd. Zoo als: *hij schiemant er raar in rond*, hij behandelt die zaak of doet dat werk op eene zonderlinge wijze. Ook nog: *ik zal je door malkaâr schiemannen als oud ijzer!* een bedreiging aan het volk, wanneer het zich algemeen onordelijk gedraagt.

schietbout. “Ijzeren bout, dienende, om het kanon te laden.” De *aanzetter* dient, om het kanon te laden. Lees: Soort van scherp, dat in het kanon geladen wordt, bestaande uit een ijzeren stang of staaf, aan wier uiteinden twee zeer platte kogels verbonden zijn.

schild. Het ezelschouder van den boegspriet, wordt ook *schild* genoemd.

schildpad. De beschrijving welke van een schild-

pad wordt gegeven, is die van een *kinnebaksblok*. Lees: houten klus of klamp met één of meer schijven. Zij worden met naaijings of spijkers op de plaats bevestigd, en vervangen het blokwerk.

schooner. “Schooner brik (brik van zes tot acht stukken).” Dit is verkeerd, want er zijn ook koopvaardijschooners, die natuurlijk geen stukken voeren. Schooners onderscheiden zich door het tuig van de brikken. Lees: Schoonerbrik, schip met twee masten, waarvan alleen de voorste vierkant getuigd is en eene mars heeft. In het dagelijksch leven zegt men: *Schoener* of *Schoenerbrik*.

schootknechten. “Het hout, waar de schoten aan verbonden worden.” In plaats van *verbonden*, lees: *belegd* of *belegen*.

schot. “Vast schot (dat niet te bewegen is).” Beter: bestemd om steeds op de plaats te blijven, in tegenstelling van een *loos schot*, dat bij het gevecht weggenomen moet zijn of maar tijdelijk is gezet.

schout bij nacht. “De Schout bij nacht beveelt de voorhoede, enz.” In den regel beveelt de Schout bij nacht de achterhoede.

schout bij nachts vlag. “Wordt aan de kruissteng gevoerd.” Lees: Nederlandsche vlag, waaijende van den kruistop, aan boord van het schout bij nachtschip. Ook eene Nederlandsche vlag met twee witte ballen in het rood, waaijende van eene sloep of van een jagt, waarin een Schout bij nacht wordt overgevoerd.

schroef. Hier bij te voegen: dient ook tot voortstuwing van sommige stoomschepen, welke dan *schroefschepen* heeten.

schroot. “Allerlei brokken oud ijzer, dat in blikken bussen in ’t kanon geladen wordt.” Dit is zeer onjuist. *Schroot* wordt opzettelijk vervaardigd. Het bestaat uit kleine kogels, gepakt in een bus van plaatijzer met houten bodem en deksel. Dit heette voorheen een *schrootbus* of *blikken doos*, doch wordt thans even

als de druiven, een *kartets* genoemd. Eerst vermelde worden van laatstgenoemde onderscheiden, door de bijvoeging der woorden: *met kleine* of *met groote kogels*. Zie verder *druif*.

schuiven. *Het schip schuift er mooi door;* wordt gezegd, als een schip met weinig beweging snel zeilt.

schutsluis. “Sluis waardoor het water geschut wordt.” Ofschoon het water werkelijk geschut wordt, komt het ons voor, dat het toch meer betrekking heeft op de schepen. Althans men zegt: *het schip moet schutten*. Daarom zouden wij liever schrijven: *Sluis door welke schepen geschut kunnen worden*, in tegenstelling van eene sluis, waardoor geen schip kan schutten en die *sas* genoemd wordt.

schutten. Beteekent ook nog: *een schip door eene schutsluis brengen*.

schijf. Hier kan nog bijgevoegd worden: de pokhouten schijven zijn in twee soorten verdeeld, als: schijven *op hout* en *op metaal*. Bij de eerste draait de schijf om een houten spil of nagel, en bij de tweede om een ijzeren, doch dan zit in het midden der schijf eene koperen of ijzeren bus.

seinboek. “Register, waarin alle dag- en nachtseinen staan opgeteekend.” De woorden *dag* en *nacht* moeten weggelaten, ten zij men schrijve, *dag-*, *nacht-* en *mistseinen*. Deze laatsten behooren ook tot het seinboek. Echter zijn het alle dezelfde seinen, welke op onderscheidene wijzen worden kenbaar gemaakt.

seizen. “De kabelaring seizen.” Dit noemt men *opseizen*.

seizing. Hierbij wordt gewag gemaakt van “een gegriet zeil.” Dit woord is ons en welligt ook aan anderen onbekend. Daarom ware hier eene verklaring zeer wenschelijk geweest.

“Kabelaring seizings (die overal van gelijke dikte zijn en dienen om een ankertouw samen te houden).” Lees:

die dienen, om het zwaar touw of de ketting, bij het ankerligten aan de kabelaring te verbinden.

slaags. “2°. Klaar, zeilree.” Dit te omschrijven als volgt: Wanneer men onderzeil gaan wil, en op den wind gezwaaid ligt, dan moet, wanneer het anker uit den grond loslaat (springt), het schip over een der beide boegen zoo ver afvallen, dat de zeilen scheppen. Dit heet *slaags raken* of *slaags vallen*, waartoe altijd eenige ruimte noodig is.

slabbing. “of woeling. Bewindsel der kabels in de kluizen.” Dit woord is ons niet bekend, doch in de beteekenis van *woeling* deugt het niet. Zie aldaar. Welligt moet het *om-* of *bewoeling* zijn, en worden de *servings* bedoeld.

slagboog. Lees: *slagboeg*.

slagwind. “Schrale, onbestendige wind.” Dit woord hoorden wij nimmer, wel *slagregen*.

slagzij. “De zwakke zijde van een schip: de zijde, waar het, zonder bepaalde aanleiding, naar overhelt.” Deze zijde is juist niet “zwak;” ook is er voor eene slagzij *altijd* eene bepaalde aanleiding. Deze is een gevolg van slechte toelading of een gebrek in den bouw.

slapping. Achter de verklaring te voegen: *tot sjorrings, naaijings, enz.*

slipsteek. “Sliersteek, schuifknoop: soort van open steek, gebezigd om een voorwerp onder water te vatten, enz.” Daartoe bezigt men geen *slipsteek*. Lees: die iets bij elkaâr houdt, doch welke men des verkiezende kan losrukken.

Wanneer een bovenleizeil gezet wordt, dan is het door den bekaaier, waarop een slipsteek, geheel bij elkaâr gepakt. Zoodra de buitenschoot voorgehaald is, trekt men den *slipsteek* los. Ook worden de vlaggen dikwijls opgerold geheschen met een *slipsteek* van de lijn er op. Op het bepaalde oogenblik rukt men die steek los en de vlag waait uit.

slothout. Voor “pattings.” Lees: *puttings*. zie ald.

spie. “Spei of spij. – IJzeren werktuig, dat in de enden van ijzeren bouten gestoken wordt.” Hier achter te voegen: en deze belet, weder uit de gaten, waarin zij zitten, te vallen.

spiegelschip. “Schip met een vierkanten achterstevan.” Wat hier eigenlijk bedoeld wordt, is ons duister. Men heeft schepen met platte, ronde en elliptische spiegels; zijn deze dan alle drie geene *spiegelschepen*?

splitsing. “Het losmaken van het einde van een driestengstouw, om dat te slurpen.” Dit is geheel verkeerd. Lees: de aaneenhechting van twee enden touwwerk. Behalve de opgegevene zijn er nog *bogt-* en *oogsplitsingen*.

sporten. “Houten klampen in een stormladder, met wier dubbele latten de zeilkooi, de walegang, enz., zijn afgesloten.” Deze verklaring begrijpen wij niet! *Sporten* zijn de dwarslatten van een ladder, onverschillig of die ladder van ijzer, hout of touwwerk vervaardigd is. In deze beteekenis vermeenen wij, dat het woord *sporten* geene plaats in dit boek verdiende.

spreeworst. “(veroud.) Zie Zwichtingbouten.” Dewijl door het bevestigen der puttings op den mast, de zwichtings meer en meer in onbruik raken, zal welligt dit woord spoedig *verouderd* zijn. Zoo lang echter gemelde voorwerpen in gebruik zijn, zullen die woorden blijven. Lees: *Spreeworsten*, de grondslagen der zwichtings van de masten, zijn ronde ijzeren of houten staven met smarting bekleed, en aan den buitenkant der hoofdtouwen van het want genaaid op de hoogte der zwichtings. Zij dienen om daarop de *zwichtingbouten* te bevestigen.

spring. Hier staat, onder anderen, “omgeslagen.” Dit moet vermoedelijk zijn: *vastgemaakt* of *vastgestoken*.

springpaard. “1°. Strop van het paard; lijn, waarvan de twee enden aan de ra vastzitten, en het dubbel tot kous verstrekt aan een strop, waar het paard in hangt.” Liever aldus: *Springpaarden* dienen, om de

paarden op verschillende punten op te houden, en ze alzoo te beletten, om te diep onder de ra's te zakken. Het zijn korte enden met een kous aan de eene zijde ingesplitst, door welke kous het paard loopt, waarop aan weerszijde eene muizing is gezet. Op de hoogte van de ra is eene takeling, en het overige gedeelte, in platting uitgelegd, gaat achterom over deze heen, en is daaraan bevestigd door platte kopspijkers, met een stukje leder onder den kop voorzien.

De verklaring onder N°. 2 is geheel verkeerd en zou goed geplaatst zijn achter het woord *nokpaard*, indien het woordenboek dit opgaf.

springvloed. “Hooge vloed.” Lees: vloed bij springtij.

spij, spei of spie. Zie *spie* in deze rec.

spijbout. “Bout, die in de lengte doorboord is om een pen te ontvangen.” Lees: Bout met een gat, om er eene spie door te steken. Zie *spie*.

spijgatklep. “Sterk stuk leder, dat op de spijgaten van de eerste batterij wordt gespijkerd.” Lees: Koper plaatje met scharnier, hangende voor de spijgaten en dienende om deze te sluiten.

spijker. Hierbij worden eenige spijkersoorten vermeld. Deze zijn echter niet alle juist beschreven. Bij voorbeeld: “Schotspijker (met een langen kop, die in het hout wegzinkt).” En verder nog eens: “Schotspijker (die een ronden kop en 54 streep lengte heeft).” De *schotspijkers* zijn in onderscheiden soorten verdeeld, dus is het niet die bepaalde lengte, waaraan men juist den *schotspijker* kent. Dit woord is niet uitsluitend aan den scheepsbouw eigen, en behoort dus niet in dit boek.

spijkeren. “Met spijkers beslaan.” Dit is *bespijkeren*. Lees: *Spijkers inslaan*.

staartblok. “Balk, waaraan een eind touw is gesplitst, om het ergens mede aan vast te maken.” *Balk* moet zeker *blok* zijn. Lees: gestopt blok, waarvan de strop in een staart uitloopt.

staartstoppers. “of zwiepingstoppers. – Naam van

twee zware stoppers, die het dichtst achter aan de betings zijn aan bakboord- en stuurboordzijde.” Dit woord heeft een meer algemeene beteekenis. Lees: Stoppers met een staart of zwieping, in onderscheiding van *klaauwstoppers*.

stafofficier. “Officier nabij den staf.” Lees: *bij* den staf.

stag. “Stange stag (zwaar touw, waarmede, bij slecht weer, de fok geschoord wordt).” Dit moet waarschijnlijk zijn: *stampstag*. Lees: Stampstag: touw of stag, met slecht weder of moeilijke zee, uit voorzorg op den fokkemast tot steun aangebragt.

“Spaansche stag (daar de ra van het blind mede vastgehouden wordt).” Wat hiermede eigenlijk bedoeld wordt, begrijpen wij niet. Ook is een *Spaansche stag* ons niet bekend.

stagzeilringen. “Ringten, door de oogen van het stagzeil gehaald.” Lees: ringten of kousen, rondom de stag, waaraan een stagzeil is vastgenaaid. Als het stagzeil geheschen (bijgezet) wordt, dan schuiven de ringten naar boven en houden dit zeil bij het stag.

stel. “2°. voor stal. Op stel zijn (gereed zijn, klaar zijn).” De juistheid der overeenstemming van de woorden *stel* en stal kunnen wij niet beoordeelen. Echter is de uitdrukking *op stal zetten*, of op pensioen stellen, bij de marine algemeen in gebruik. Bij voorbeeld: Bij de laatste promotie zijn er eenigen op stal gezet. Wij gelooven, dat het te lande ook in gebruik is.

steng. “of stang.” *Stang* wordt nimmer aan boord gezegd. “Blinde steng” kennen wij niet. “Boeg steng (mast van den boegspriet).” Sedert langen tijd is deze steng of mast buiten gebruik. Verder: “Groote bram steng, kruis steng, groote mars steng enz. (stengen, waar het bram-, kruis- of marszeil aan vast zijn).” Lees: *groote bramsteng, kruissteng, groote steng*. De genoemde zeilen zijn echter niet aan deze stengen vast, maar aan de ra’s van dien naam. Beter als volgt: *stengen* dienen

om de masten te verlengen, en worden weder verlengd door *bramstengen*. Zoo heeft men: de *vóór-*, de *groot-* en de *kruissteng* op de masten, en op deze de *vóórbram-*, de *groot bram-* en *grietjenssteng*. Deze worden dikwijls nog verlengd door *boven bramstengen*.

Wijders: “De steng om hoog winden (ze op haar plaats brengen).” Ieder zeeman zal dit noemen: de *steng opzetten*, ze op hare plaats brengen. Eindelijk: “Met een geschoten steng varen (voor den storm vluchten).” Lees: met eene steng varen, die min of meer gestreken is. Stengen worden *geschoten*, als men zeer zwaar stormweder heeft, als zij gekraakt en gesjord zijn, doch *het varen met een geschoten steng* sluit niet in zich *het vlugten voor den storm*.

stikzijn. “(Veroud. Beslagseizing, zesdraadslijn.” Deze benaming is gansch niet *verouderd*, ook is deze lijn geene *beslag-* of andere *seizing*. Lees: dunne lijn van zesdraad met zorg geslagen.

stil “Wordt de zee genoemd, wanneer zij noch wassende noch afnemende, of tusschen eb en vloed is.” Dit is niet juist. *Stille zee* is zonder golfslag, dus afhankelijk van den wind. *Stil water* is het tijdstip tusschen eb en vloed, dus in betrekking tot de getijden.

stoppen. Wat hier eigenlijk met het vermelde onder N°. 3 wordt bedoeld, begrijpen wij niet. Ook staat er “een gezonken anker”, in plaats van *een anker dat in den grond ligt*.

stormfok. “Voorstagzeil.” Lees: driekant zeil van zwaar zeildoek, dat met stormweêr aan een leider van den fokkemast wordt geheschen.

storten. Dit woord is ook zeer algemeen in gebruik voor *overgieten*. Bij voorbeeld: Een legger water in eene waterkist storten; een vat erwten stort men in eene spijskist.

streektafels. “Tafels, die het verschil van breedte en omtrek aanwijzen.” Lees: Tafels of lijsten bij de stuurmanskunst in gebruik tot het doen van bereke-

ningen. Zij geven den koershoek, de verheid, veranderde breedte en afwijking aan. Zijn twee dezer zaken bekend, dan kan men in deze tafels de beide andere terstond vinden.

streng. “Lang verbindsel van in elkander gewerkte draden, geschikt om met dergelijke verbindsels gestrengeld te worden, en een dik touw of kabel te vormen.” Lees: In elkander gedraaide garens, dienende om touw te slaan. Men bezigt drie of vier strengen, en noemt het touw, van deze geslagen, *drie-* en *vier strengs* of *want-* en *kardeelslag*.

sturen. “Bij-de-wind sturen (het schip zoodanig richten, dat de wind, er voorlijk inschietende, met het schip van een hoek 46° tot 34° make).” Lees: *met het schip een hoek van 46° tot 34° make*. Daarom te schrijven: *van 46° tot 68°*, en liever te verklaren als volgt: het schip, met de ra's zoo scherp mogelijk gebrast, derwijze sturen, dat de zeilen volstaan en meer niet. Dan zal de wind gemiddeld twee à vier streken voorlijker dan dwars inkomen en met de kiel een hoek maken van 46° tot 68°.

stutten. “Ondersteunen. Stut zoo! Stut voor vallen! (komm. aan den stuurman, om niet voor den wind te laten vallen).” Lees: *tegenhouden*. *Stut voor vallen!* komm. aan den roerganger, wanneer het schip vallende is en door het roer belet moet worden, verder af te vallen. *Stut voor loeven*, is het omgekeerde.

stuurboord. Hier staat onder anderen: “Stuurboords halsen toe hebben, (met de zeilen op het rechter boord liggen.” Lees: met de ra's bakboord aan gebrast bij den wind zeilen.

stuurman. Hier leest men op bl. 222: “Aan boord van een oorlogschip is de stuurman en dekofficier belast met waarnemen van lengte en breedte, met het houden van den koers, met het peilen van de diepte, het berekenen van vooruitgaan, het opmaken van 't bestek, het nauwkeurig houden van 't journaal, enz.” Dit is ge-

heel onjuist, althans in den tegenwoordigen tijd. Onder anderen heeft de stuurman niets te maken met het houden van het journaal. Dit wordt door den officier der wacht ingeschreven. Lees: aan boord der oorlogschepen is de stuurman een dekofficier, onder toezigt van een officier, aan wien het stuurmans detail is opgedragen; belast met de stuwing en de zorg van de ruimen, de bewaring en het onderhoud der vlaggen, lood en loglijnen, boeken, kaarten, kompassen en alles wat tot dat detail behoort. Ook is hij behulpzaam bij het doen van observatiën, peilingen, loodingen, enz.

taan. “Verfstof, van run of eikenschors gekookt, waarmede de zeilen geel geverfd worden.” Lees: verfstof van run of eikenschors, waarin de vischnetten, en dikwijls ook zeilen van binnenvaartuigen, gekookt worden. Door die bewerking zijn deze beter bestand tegen de afwisseling van vocht en droogte, en krijgen eene gele kleur. Dewijl men echter eene bruine kleur verkiest, wordt in het mengsel wat koperrood gedaan. Te Enkhuizen noemt men de loodsen of gebouwen, waar de haringvleten getaand worden, *taanhuizen*.

takel. “Gaardetakel.” Op groote schepen vindt men op de geerden of gaarden der gaffels een blokje, waardoor een looper vaart, maar geen *takel*. Beter ware het, te dezer plaatse geene melding te maken van dit tuigdeel. Verder staat hier weder “lage masten.” Lees: *masten*. Wijders in plaats van “spiltakel” te schrijven: *speeltakel*.

takelgaren. “Garen, waar een takel mede bewoeld wordt.” Lees: zeer dun garen, waarmede de einden van het touwwerk getakeld worden. Zie bij *takelen*.

takeling. Bij de gegeven verklaring te voegen: De omwinding der einden van het touwwerk met takelgaren. Zie bij *takelen*.

talie. “zie takel.” Hierbij te voegen: *Talie* is een ligt soort van takel, zamengesteld uit een looper, één dubbel en één enkel blok.

“Zijtalies” dienen niet alleen “tot het vastsjorren der stukken”, maar vooral om deze *te boord te halen*. Wijders wordt hier, even als elders in dit boek, gesproken van *lage masten*. Blijkbaar worden hierdoor de *masten* aangeduid. Het woord *lage* is geheel overbodig. Wil men hooger gedeelten onderscheiden van de eigenlijke masten, dan zijn de namen van *stengen*, *bramstengen*, enz. daar. Verder leze men *stoottalie* voor “storttalie.”

talreep. “Staggewant.” Lees: *stengewant*. Ook worden de hier vermelde *doodshoofden* doorgaans *juffers* genoemd.

tarm. “Staanman. Naam der stutten, die boven de boorden van een schip uitsteken.” Deze verklaring kan goed zijn, doch het woord is ons in die beteekenis onbekend. *Tarmen* of *mannetjes* zijn eigenlijk de inhouten van het galjoen; zij rusten met het midden op de woelingknie, en schieten met teenen of toonen op de bovenste slooiknie neder. Verder zijn zij ingelaten in de beide onderste regelingen, en vormen met deze het galjoen van een schip.

tieren. Zoo heeten ook de spiraalvormige groeven, tusschen de stengen van het touwwerk.

ton. Hierbij wordt gezegd: “De tonnen zijn van onderen spits toeloopende enz.” Lees: *tonnen* worden gemaakt van ijzer of van eikenhout. De laatste zijn het meest in gebruik en in vier soorten verdeeld. Zoo heeft men *ankerboeivormige*-, *buikvormige*-, *winterbaken*- en *spitse tonnen*. De *spitse* soort wordt, als minder doeltreffend, niet meer aangemaakt.

toppen. “of optoppen. In een rechte lijn opzetten.” Dit is niet duidelijk. Immers is het woord *toppen* alleen toepasselijk op de ra’s, en deze zijn altijd in een regte lijn. In *loodregten stand zetten*, kan ook niet bedoeld worden, want het is onmogelijk, eene ra zoo hoog op te toppen. Lees: *Toppen*. Eene ra aan de eene zijde opligten, zoodat deze een hoek met het ho-

rizontale vlak maakt. *Vierkant toppen*, is eene ra horizontaal stellen.

toppenant. “Toppenant der bezaansra (zie bekaaier).” Bij *bekaaier* is er door ons reeds op gewezen, dat eene *bezaansra* aan boord niet wordt gevonden. Wel had men voorheen de bezaansroede.

topreep. “Toppardoen, hanger van den grooten en fokkemast.” Dit is zeer verward en onjuist. Een topreep is een loopend end. Wanneer men eene steng voorgaats wil brengen, wordt aan den masttop een blok genaaid en hierdoor een kabeltouw geschoren, hetwelk dan eene *topreep* heet.

topzeil. Hierbij te voegen: Is ook het marszeil van een topzeils schooner.

tornen. Nog kan vermeld worden de spreekwijze: *Daar behoeft men niet aan te tornen*, daar is niet aan te doen of aan te veranderen. Verder: *Na lang tornen is het toch eindelijk gelukt*, in de beteekenis van aanhouden of volhouden.

touw. Hierbij te voegen, dat, wanneer men spreekt van *de touwen*, daardoor verstaan wordt: de *anker-* of *zwaartouwen*. Dit blijkt ook uit het hierna volgende: “Touw dat op en neêr staat (dat strak staat op het anker).” Beter ware het te schrijven: *dat strak staat en loodregt boven het anker*. Verder staat: “Touw opschieten (het hoepelsgewijze laten zakken. Lees: het in kringen opstapelen. Dit geschiedt *met* en *tegen zon*. Zie *zon* hierachter.

trensen. De ruimte opvullen tusschen de touwen, waaruit een stag is samengesteld.” Lees: eene lijn tusschen de tieren van het touwwerk leggen, waardoor de oppervlakte gladder wordt.

trap. “Den grooten trap buiten boord” noemt men op de oorlogschepen: *staatsietrap*.

trommel. “Losse kast, die het stuurrad overdekt.” Lees: cylinder of houten rol van een stuurrad, waar de sturrepen rondom liggen.

tros. “Lijn, uit drie of vier strengen gevlochten. *Lijn* en *trossen* zijn zeer onderscheiden. Beide zijn van bepaalde lengte, doch de laatstgenoemden zijn altijd zwaarder. Bij de marine zijn de gewone trossen tweehonderd el lang, en wordt de dikte bepaald naar den omtrek in Nederlandsche duimen. *Lijnen* zijn gewoonlijk honderd el lang, terwijl bij deze de dikte berekend is, naar het aantal garens waaruit zij bestaan. Zoo zegt men: *een tros* van vier duim en een *lijn* van vijftien draad.

tuianker. “Anker, waaraan het schip voor ebbe vastligt.” Beter: het tweede anker, waarvoor een schip vertuid ligt.

tij. “Laag tij (wanneer de eb ophoudt en de vloed gereed staat op te zetten).” Dit wordt *laagwater* of het *oogenblik* van *laagwater* genoemd. Een *laagtij* is een getij, dat niet zeer hoog is opgelopen. Zoo heeft men in ons land met Oostewind *lage* en N. Weste *hooge* getijden. Het zelfde geldt met betrekking tot de *doode-* en *spring-*getijden.

uitgilling. “Halvemaanswijze uitsnijding der zeilen, hoedanige vroeger meer algemeen in zwang was, maar thands alleen bij de winterbramzeilen wordt aangewend.” Wat zijn *winterbramzeilen*? Alle vierkante zeilen zijn uitgesneden, of *gegild*; de onderzeilen voor de barring en vertuining, en de overige voor de stagen die er onder door varen. Lees: halvemaanswijze uitsnijding aan den onderkant der razeilen.

uithalen. “Harder roeien.” Dit is niet juist. Voor *harder roeijen* zegt men *ophalen*.

uitwinden. “Met een tros op de kat uit de haven winden.” Lees: met behulp van spil en trossen een schip uit de haven draaijen of winden. Is er weinig water, zoodat het schip door de modder gedraaid wordt, dan heet dit *uitdrillen*.

uurhoek. “(Den) Berekenen. Den tijd op zee bere-

kenen.” Lees: Uurhoek is een boog van den hemelschen aequator, begrepen tusschen het voetpunt van een uurcirkel en den meridiaan eener plaats. De uurhoek, welchen men gemakkelijk vinden kan door hoogtemeting van een hemelligchaam, dient, om den tijd aan boord te berekenen.

val. “Lijzeil vallen (zie Piekeval).” Bij *piekeval* is er geene melding gemaakt van de *Leizeil vallen*. Laatstgenoemden behooren daar ook niet beschreven te worden, omdat het geheel andere enden zijn. “Dobbelvallen” in plaats van *looze vallen* kennen wij niet. Ook worden er aan boord geen “Vlagge-” en “Wimpelvallen” gevonden.

vallen. Hierbij te vermelden het komm. *Val!* Wanneer, bij voorbeeld, de barkas, jol of giek bemand moeten worden, kommandeert men: *barkas-, jol- of giekroeijers val!*

vanglijn. “Meertouw, touw, daar een vaartuig aan vast ligt.” Lees: end touw voor op de sloepen, om ze vast te leggen.

varen. Bij de reeds vermelde spreekwijzen kan nog gevoegd worden: Die appelen vaart, die appelen eet.

varsebalie. “2°. Hij die zich met dat bedrijf bezig houdt.” Lees: Noodhulp of handlanger van den kok.

vaste land. “Het land, dat tot een der waerelddeelen behoort.” Diensvolgens is het kleinste eilandje ook *vast land*. Moeijelijk is het echter juist te bepalen, wat *vast land* is. Men zou kunnen zeggen, eene zeer groote uitgestrektheid lands, welke niet aan alle zijden door de zee omringd is. Doch wat dan wel en wat geen vast land is, blijft steeds onzeker. Bij voorbeeld, Australië is een eiland, maar toch ook *vast land*.

vatten. “Het anker heeft eindelijk gevat (een zijner armen heeft den grond geraakt).” Lees: een zijner handen is in den grond gegaan.

veer. De omschrijving is zeer juist, maar men voege

er bij, dat *veer* ook het *regt* beteekent, om bij uitsluiting van de eene op de andere plaats te varen. Zoo zegt men: *het veer bedienen*, *het veer verkoopen*. **veerman.** “Hij, die met een pont of schouw de lieden overzet.” Juist maar onvolledig. *Veerman* wordt ook als *beurtschip*, *beurtman* gebruikt, hoewel het oorspronkelijk een schip beduidt, dat alleen bij uitsluiting het veer bedient, terwijl *beurtman* meerdere schepen veronderstelt, die op hunne beurt varen. Nog spreekt men te Enkhuizen van den *veerman*, hoewel er meerdere schepen in het veer zijn.

veranderen. “Van zeilen (die welke hangen, tegen andere verwisselen).” Het woord *hangen* van een zeil klinkt zeer barbaarsch in een zeemans oor. Lees: die, welke aangeslagen zijn.

verbinden. “1°. Weder aanhalen, weder stijfhalen. Het want verbinden (de belegtouwen aanhalen om het weder strak te doen staan).” Deze verklaring is meer die van *aanzetten*. Ook zijn *belegtouwen* aan boord niet bekend. Lees: *verbinden*. De bindsels los en op nieuw vastmaken, of wel deze vernieuwen. *Het want verbinden*, de juffers of spanschroeven uit de hoofdtouwen losmaken en op nieuw inbinden. Dit kan geschieden, om het want op te korten, om het na te zien, of om de bindsels te vernieuwen.

vergadering. Doorgaans zegt men *vergaring*. “Vergadering van een korte vrang en een onderbuikstuk.” In plaats van “korte vrang” te lezen: *halve vrang*.

verschansen. Dit beteekent ook nog, de kooijen in de verschansing stuwen. Zie *schans* hier vóór.

verschansing. “Schans, bovenwerk van een schip.” Lees: het bovenste gedeelte of de verhooging van het boord der oorlogschepen, waarin de hangmatten geborgen worden. Zie *schans* in deze rec.

vertuien. “Te stijf vertuid liggen.” Dit is goed verklaard, doch men kan er bijvoegen dat zulks genoemd wordt *begord* liggen.

“Ergends vertuid liggen (zich ergends bevinden, waar men door eigen schuld niet gemakkelijk van daan kan raken).” In deze beteekenis komt het niet anders voor dan *spreekwoordelijk*. Men kan het dan ook verklaren: *ergens op zijn gemak zijn* of *zich te huis maken* (*maken*, is zeemansstijl voor *gevoelen*). Het spreekwoord is vermoedelijk daarvan afkomstig, dat men een schip niet vertuit, dan om ergens eenigen tijd te blijven.

vervaren. “1°. Afschaken, uitschaken: den afstand vermeerderen.” *Afschaken* en *uitschaken* is geen *vervaren*; ook wordt door het *vervaren* niet altijd den afstand *vermeerderd*. Men vervaart een touw om het te *ververschen* (zie ald.), en doet zulks evenzeer door bogt te korten als door te steken. “De kabelaring schikken,” is ook geen *vervaren*. Het *vervaren* van touwwerk geschiedt in het algemeen, wanneer op een punt daarvan kracht is uitgeoefend, en men deze nu eens op eene andere plaats wil doen werken. Ook *vervaart* men een takel, wanneer de blokken *voorkomen* (tegen elkaar) en het te ligten voorwerp nog niet op de gewenschte hoogte is. Bij het opzetten der stengen zullen de windreepen meestal vervaard moeten worden.

vierlooper. “Takel met twee dubbele haakbloks.” Het woord *haak* weg te laten.

vioolstukken. “Zware beplanking, welke men tegen den kop van den boegspriet van een groot vaartuig aanspijkt, om, des gevorderd, den kluiver te steunen.” Deze verklaring is zeer onjuist. Lees: houten strooken, achter het schild, tegen den boegspriet liggende. Zij hebben aan den voorkant eene opening, waardoor de stengestag en leider varen, en achter doorgaans een rond gat, voor den strop van een der waterstagen.

vischkaar. “Kaar waarin men den visch bergt.” Te Enkhuizen noemt men eene vischkaar dikwijls een *houwer*. Wij veronderstellen echter dat een houwer

eigenlijk een groot soort van kaar is, waarin de visch wordt bewaard, terwijl eene kaar meer dient om, gedurende het visschen, de vangst daarin te bergen en deze, wanneer men te huis komt, over te storten in den *houwer*. Ons opzettelijk onderzoek gaf evenwel hieromtrent geene genoegzame zekerheid.

vliegend. “1°. Wordt gezegd van de zeilen, waarvan de schoten niet zijn aangehaald.” Lees: Wordt gezegd van zeilen, die niet aan een ra zijn aangeslagen, maar wanneer het noodig is, aan deze met wippers worden opgehessen. Ook nog van zeilen met ra’s, die, om ze te bergen, op het dek worden gestreken. Zoo varen de bovenbramzeilen somtijds *vliegend*.

vlieger. “Zie Middelstagzeil.” Dit woord staat niet in het boek. Lees: *middelste stagzeil* tusschen den grooten- en fokkemast. *Vlieger* is ook een driehoekig zeil, door binnenvaartuigen, boven de gaffel gevoerd. Op barken en schoeners heet dit een *gaffeltopzeil*.

vlotten. “Drijven.” Beter: *doen drijven*. Een aan den grond zittend vaartuig kan men, door ontladen of ligten met behulp van ledig vaatwerk of anderzins *vlotten*, dat is weder *vlot maken* of *doen drijven*.

voering. Hierbij te voegen: Is ook eene bekleeding of verdubbeling. Ook nemen de kuipers, die de haring in de pakkerijen te Enkhuizen overpakken, als zij gaan schoften, een haring mede, welke *voering* genoemd wordt. Dit is een oud gebruik of liever een misbruik. Men kan nagaan, dat deze voering niet uit de slechtste soort bestaat.

voetblok. “Blok, dat omlaag is vastgemaakt.” Beter: een blok op dek, dienende, om de *halende part* langs het dek te leiden, en alzoo veel menschen te gelijk te doen trekken.

volbrassen. “of afbrassen. De brassen aanhalen om de zeilen te doen volstaan.” Lees: een zeil, dat tegengebrast was, ombrassen en alzoo doen volstaan; bij voorbeeld, het groot marszeil, als men bijgedraaid lag

Afbrassen is de geheele manoeuvre, om van bijgedraaid liggende weder koers te sturen, en sluit in zich ook volbrassen. Spreekwoord: *hij is afgebrast*, dit zegt men van iemand die weggegaan is en over wiens vertrek de achterblijvenden zich verheugen.

voor. Bij de verklaring te voegen: Iets zoo hoog mogelijk ophijschen, zoo dat dit tegen het blok aankomt. De blokken van een takel, die tegen elkander aangehaald zijn, worden *voor* genoemd. Algemeen zegt men daarvoor ook: *toebloks*. Dit is vermoedelijk een verbastering van het Engelsch.

voorland. Is ook nog: eenigzins hoogland, hetwelk vóór hooger land in zee uitsteekt. Is het eerste zeer laag, dan heet het *strand*.

vooronder. “Kleine kombuis of keukentjen voor in een schuit of binnen schip.” Ofschoon de kombuis meestal daar wordt gevonden, is dit echter niet de aanleiding tot die benaming. *Vooronder* is, het *overdekte* gedeelte, vóór in een schuit of binnenschip.

voortent. “Tent, die voor den fokkenmast wordt opgeheschen.” Lees: *uitgehaald* in plaats van *opgeheschen*. Deze tent noemt men de *baktent*.

vrang. “Het middel- of buikstuk van elk spant, dat in de kiel, enz.” Dit is niet juist, want de buikstukken zijn de verlenging der *halve vrangen*. Lees: het onderste gedeelte van een half spant, liggende nevens de halve vrang, en daarmede het onderste van een spant uitmakende.

vijgetouw. Ofschoon de gegeven verklaring goed is, ware het beter, deze meer algemeen te geven. Lees: alle touwsoort, niet van hennip gemaakt, heet *vijgetouw*. Zoo als van kokosvezelen, enz.

waarnemen. Dit wordt ook nog spreekwoordelijk gebezigd, als: *iemand waarnemen*, eene vermaning of een pak slaag geven. “De kwartiermeester heeft dien jongen goed *waargenomen*.”

waden. “Door ’t water gaan.” Beter: door zeer ondiep water lopen.

wagenschot. “Dunne beplanking.” *Wagenschot* is niet altijd zoo *dun*. Men heeft onderscheidene soorten, zelfs van meer dan zes Ned. duim dik. Lees: eikenhouten planken omstreeks vier Ned. el lang. Is het korter dan drie el en vier palm, dan heet het *pijphout*.

wagenweg. Hier wordt gesproken van “door de linie” zeilen. De zeelieden zeggen altijd *over* de linie zeilen.

waker. Is ook nog een stuk hout, dienende als boei op werpen of kleine ankers.

walmgat. De gaten in de rusten, dienende om het water te lozen, heeten ook *walmgaten*.

wan. Het woord onder 3°. verklaart is welligt juist, doch ons niet anders bekend dan onder den naam van *molenaar*. *Spongat* wordt algemeen *sponsgat* genaamd, terwijl de stop, waarmede dat gat gesloten wordt, *spons* heet.

wang. “of schaal. Zijstuk, klamp, die tegen een mast geslagen wordt om dien te stutten.” Lees; platen, welke de masten van boven verbreedden en dienen, om de langzalings te dragen. De zijkanten van een rolpaard zijn ook *wangen*, en worden *zijwangen* genoemd.

wantslag. “Touwwerk, samengesteld uit touwen, die reeds afzonderlijk waren gestrengeld geweest.” Wanneer men in plaats van *gestrengeld*, schrijft *geslagen*, dan is deze verklaring geheel die van *kabelslag*. *Wantslag* is touwwerk, met zon geslagen uit drie strengen.

wartel. Vindt men ook op de ankerkettings, en dient, om de slagen, die daarin komen, gelegenheid te geven, van zelf uit te draaijen.

water. Men zegt nog *water maken*. Een schip, dat lek is, *maakt water*. “Het schip maakt water tegen de pompen aan,” dat is, er komt meer water in het schip, dan de pompen er kunnen uitslaan. Verder de spreekwijze: *Boven water komen*. Na het uitslapen van zijn

roes, weder voor den dag komen. Ook: na eene afwezigheid, bijzonder na eenigen tijd gezwierd te hebben, weder verschijnen.

wateren. Uit het oog verliezen, ten gevolge van de rondte des aardbols. Een schip wateren. Een eiland wateren.”

wateren. “Uit het gezicht verdwijnen. Zie daar een schip, dat gedeeltelijk watert (dat gedeeltelijk in ’t water schijnt weg te zinken, waarvan men alleen de masten ziet).” Deze beide verklaringen van *wateren* komen al vrijwel op hetzelfde neder en zijn niet geheel juist. Een voorwerp wordt gezegd te *wateren*, wanneer het, door grooten afstand en werking van den dampkring, niet meer in de juiste vormen wordt gezien. Dit wateren geeft aan het land of aan de schepen dikwijls zeer zonderlinge gedaanten.

wateren. “Kogels, die in en uit het water springen.” Dit wordt *ricochetteeren* genoemd en is ons niet anders bekend.

waterlegger. “Vat, waarin zoet water aan boord bewaard wordt.” Lees: watervat 500 Nederl. kan inhoudende.

waterverplaatsing. “De plaats, welke de kiel van een schip in het water beslaat.” Lees: de hoeveelheid water, verplaatst door het ingedompelde gedeelte van een schip.

wenken. “2°. Los gooien. In ’t komm. Wenken aan voor! (gooi de boelijns van het voormarszeil en voorbramzeil en fok los). Bij dit komm., dat eigenlijk is: *Wenk wat aan voor!* mag de fokke boelijn niet los gegooid worden. Wanneer men gedurende de wending bevreesd is, dat deze zal mislukken (dat het schip zal *weigeren*), wordt het gegeven. Hierop gooit men de magermannen en voorbramboelijn los, en laat men de lijfokkebras springen. Daardoor wordt de werking van het voortuig verminderd en zal de wending dikwijls nog gelukken.

windvriezen. “Verlenging van de rantsoenhouten.”

Hierbij te voegen: of bovineinden van het achterste spant, algemeen *windveer* genaamd. Wanneer de schepen eener vloot, door de contremarsch, wenden, dan moet een volgend schip niet door den wind gaan, alvorens hij de *windveeren* van het schip, dat vóór hem gewend is, in het gezicht krijgt.

windwijzer. “Lap of strook, aan een stok gehecht, en op ’t boord gezet, dienende om de richting van den wind aan te toonen bij flauwe koelte.” Eene meer algemeene verklaring ware wenschelijk, ook omdat de hier beschrevene wel een windwijzer is, maar niet bij uitsluiting dien naam draagt. Ook zal een zeeman *bij flauwe koelte*, liever een *spaansche waker* gebruiken. De hier verklaarde waker wordt des nachts, vooral bij buijg weder en donkere lucht, veel gebruikt, als men dien aan den top niet zien kan. *Windwijzer* is een voorwerp, dat om eene as draait en, door den wind bewogen, de rigting des winds aanwijst.

wipper. “Talie, dienende om iets te hijschen, of neder te laten.” *Talie* en *wipper* zijn zeer onderscheiden. *Wipper* is een end door één blok geschoren, terwijl in eene *talie* altijd twee blokken zijn;

wisscherklos. “Loop van een stuk.” Lees: *ziel* van een stuk geschut.

woelingknie. “Hoekige knie, die de scheg aan den voorsteven vastbindt: de eene arm is op den steven, de andere aan de scheg vastgebonden. Zij dient om den laatste het opwerken en oplichten te beletten.” Beter als volgt: knie met het lijf op den scheg liggende, en met een tak tegen den voorsteven opschietende. In het *lijf* zijn één of twee vierkante gaten, waardoor de woelingen van den boegspriet genomen worden. De *woelingsknie* wordt verlengd door den *zwanenhals* of *ruggegraat*.

worpen. “Zware balken, die de uiterste spanten van het achterschip van binnen kruisen.” Lees: Balken, dwars over den achtersteven liggende en in het

midden voor deze ingelaten. Zij verbinden den achtersteven aan de rantsoenhouten en geven de gedaante en het verband aan het achterschip.

wrak. “Stukken van een gestrand schip.” Geheel onjuist. Een wrak is een schip op een rif, bank of op de kust gestrand en bestookt door wind en golven, of reddeloos omdrijvende. Het kan dus met of zonder masten zijn. Als het eindelijk uiteen geslagen wordt, dan noemt men de stukken, die in zee omdrijven, *wrakhout*.

wreed. “(veroud). Werd een schip gezegd te zijn, wanneer het, zwaar op het water liggende, in een onweer te veel slingerde.” Dit is niet *verouderd*. Lees: wordt van een schip gezegd als het niet geleidelijk en zacht slingert. Wanneer het door drukking des winds overhelt en, bij het ophouden van deze, plotseling met rukken den vertikalen stand herneemt.

ijzerziek. Dit is goed verklaard, doch hiervoor zegt men meestal *boutziek*.

zee. Hierbij staat onder anderen: “de zee loopt hoog op (de stroom is hoog).” Het denkbeeld is wel goed uitgedrukt, doch de verklaring niet volkomen juist. Het woord *stroom* is hier slecht gekozen; deze toch loopt niet hoog, maar doet het water hoog oploopen. Lees dus: *De zee is sterk gewassen*. Wanneer men zegt: *de zee loopt hoog*, zonder het woord *op*, dan beteekent het, dat er hooge golven beginnen te loopen. “Een zware zee (waarvan de golven hoog staan).” Hiervoor zegt men doorgaans: *eene onstuimige- of hooge zee*. *Eene hooge golf* noemt men in den Oceaan *eene zee*. Men spreekt van: *eene zee overkrijgen*; daarom te verklaren: *eene hooge golf*. “Er gaat veel zee (sterke stroom).” Dit is onjuist, lees: *hooge golven*. “Staande zee (waar weinig eb en vloed gaat).” Ook dit is niet goed. Lees: *gelijkmatige golven*, zoo als er zijn bij een wind, die voortdurend met gelijkmatige kracht uit dezelfde streek waait. “De zee loopt den wind op (de

wind blaast van den kant, waar de zee heen stroomt).” Lees: *in den wind op*. Zoo als het hier staat, zou het eerder beteekenen, dat de zee harder dan de wind loopt. *Oploopen* is *inhalen*. Wel doet de wind de zee *oploopen*. “Zee en lucht zijn aan elkander (het is boos weer).” Liever te schrijven: het is zulk dik weer, dat men de afscheiding tusschen de zee en de lucht of de kim niet kan zien.

zeemanshuis. In het rijmpjen, hierbij opgegeven, staat: “Hoeken,” lees: *Hoekers*.

zeemijl. In een Neerduitsch woordenboek ware het gewenscht, alvorens de maat op te geven, waarmede de Franschen meten, eerst die onzer eigene natie te vermelden. Daarom schrijve men, achter “afstandsmaat:” de geographische of duitsche mijl, algemeen door de Nederlandsche zeelieden aangenomen, is het vijftiende gedeelte van een graad des meridiaans.

zeevader. De gegeven verklaring is wel niet geheel onjuist, maar de navolgende meer algemeen en volledig: *Zeevader* is een bevaren schepeling, die een baar onder zijne bijzondere zorg heeft genomen.

zeil. Hierbij staat: “lijzeilen. Lees: *leizeilen*. Deze zeilen varen niet aan *lij*, maar altijd te loevert en worden door spieren buiten de ra’s *geleid*. “Stormzeil (dichtgereefde, gezwichte fok).” *Stormzeilen* zijn afzonderlijke zeilen, opzettelijk voor stormweder gemaakt, en bij die gelegenheid gezet “Zeil dat tegen, dat op den mast ligt (dat geen wind vangt).” Lees: waar de wind van voren invalt.

“Zeilen aanslaan (tuigen).” Dit beteekent niet *tuigen*. Men tuigt een schip, als het naar zee bestemd is, doch pleegt geen zeilen aan te slaan, alvorens men de haven denkt te verlaten. Lees: de zeilen aan de ra’s, gaffels, enz. vastmaken.

zeilrol. Hier staat: bij de zeilen, lees: *op de zeilen*.

zogstutten. “Houten gaffels, die voor en achter tegen den steven aankomen, in stede van gescheiden inhouten.” Deze *gaffels* zijn ons onbekend. Zoude het

ook *zogklampen* moeten zijn? Dit zijn verbredingen achter aan het roer.

zon. “De zon schieten (haar hoogte berekenen.” In plaats van *berekenen* te schrijven *meten*. Verder hierbij te voegen: *Met zon. Tegen zon.* Uitdrukking dagelijks aan boord gebezigd. Het touwwerk met of tegen zon opschieten. *Met zon* is: het in een kring of krans, langs of op elkaër leggen, van de linkerhand beginnende, vervolgens van het ligchaam af en zoo naar de rechterhand toe. Ook bij het slaan van touwwerk. Want en kardeelslag zijn *met*, en kabelslag is *tegen zon* geslagen.

zondag. In de beteekenis der verklaring, zegt men aan boord *Heiligendag*.

zonsazimuth. “Rechte standplaats der zon bij haar ondergang.” Dit is niet juist.

Lees: *Azimuth der zon* en zie *azimuth*.

zonsdeclinatie. “Hare afwijking van de linie.” Lees: *declinatie der zon*.

Aangezien alle hemelligchamen declinatie hebben, kan ook hier verwezen worden naar het woord *declinatie*.

zoneclips. “Hare verduistering door den doorgang van een planeet.” Lees: Hieronder verstaat men in het dagelijksch leven het oogenblik, dat de maan tusschen de aarde en de zon doorgaat, de lichtstralen onderschept, en dit hemelligchaam voor ons onzichtbaar maakt. Wijders zijn er slechts twee bekende planeten, die voor de aardbewoners eene zoneclips kunnen veroorzaken. Een verklaring van het woord *eklips* ware onder letter *E* ook zeer gewenscht geweest.

zonshoogte. “Hare hoogte op den middag, waardoor de breedte wordt aangewezen.” Lees: *berekend*, in plaats van *aangewezen*. Ook wordt de zonshoogte niet alleen *op den middag* genomen. Lees: Boog, gemeten langs eenen vertikaal cirkel, begrepen tusschen de zon en den horizon.

zorgketting. Achter de gegeven verklaring te schrij-

ven: bestemd om de grondtalies van het roer in te pikken.

zwabberhalen. Bij dezen spotroep wordt niet zoo zeer bedoeld “om de plaats waar de baar (onbevarene) gelegen heeft, weder schoon te maken,” maar om het vuil (den baar zelf) op te vegen.

zwanenhals. “3°. De gebogen ijzeren stangen buiten boord, waar een sloep in hangt, worden ook zwanenhalsen genoemd.” Dit is niet juist, want deze heeten *davids*. Lees: IJzeren bout met een scharnier, in de eene zijde in een oog of bus kunnende draaijen, en met de andere in het uiteinde van een rondhout bevestigd. De bakspieren hebben een zwanenhals; ook de zeilboomen of gieken der binnenvaartuigen, zijn door een zwanehals aan den mast verbonden.

zwichtingbouten. “Kleine ronde ijzeren staven, met geteerde servings bekleed: zij kruisen het lage want aan bak- en stuurboord op de hoogte van den voet der klampen.” Deze verklaring is even verward en onbegrijpelijk als onjuist. Lees: enden touwwerk met een oog aan weêrszijde er in gesplitst. Zij worden met lijnbindsels aan de spreeworsten genaaid en halen S. B. en B. B. want tot elkander.

Al het goede in dit werk gaarne erkennende, eindigen wij hier onze aanmerkingen, om de ruimte voor beoordeelingen niet te overschrijden.

Enkhuizen, Aug. 1857.

T. Pan,

Luitenant ter Zee, eerste klasse.